

KİMLİK TARTIŞMALARI IŞIĞINDA TÜRK DİL POLİTİKASI

Yrd. Doç. Dr. Yılmaz Bingöl

Kocaeli Üniversitesi

İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Özet

Bu çalışma, Cumhuriyet dönemi Türk dil politikasını ve Kemalist modernistler ile Türk-İslam gelenekçilerinin siyasal davranışlarını irdelemeyi amaçlamaktadır. Keza, devleti siyasal analizlerin merkezine oturtan siyaset bilimindeki ortodoks yaklaşımlara karşın; bu çalışma norm ve kimlik odaklı hareket eden elit gruplarını analizlerin merkezine oturtmak kaydıyla, yeni bir teorik açılım getirmeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda, Türk dilinin hala konsolide bir dil haline gelemediği ve dilin şekillenememesinde modernist Kemalistler ile gelenekçi Türkçü ve İslamcı gruplar arasındaki norm ve kimlik bağlamı tartışma ve çatışmaların, oydışmaya varamayan ve karşılıklı birbirlerini dışlayan davranışlarının en önemli nedenler olarak karşımıza çıktığı ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk dili, kimlik, siyaset, modernizm, gelenekçilik.

Turkish Language Policy Through the Lens of Identity Debate

Abstract

This study analyzes the language policy in Turkey and the political behavior of the proponents of the language reform, Kemalist modernists and opposing groups, Turko-Islamic traditionalists. It also aims to suggest a new theoretical perspective in that, unlike orthodox theories of the field that posit the state to the center stage in political analyses, it holds that the best way to understand the political phenomena is to place national actors acting based on their norms and identities at center stage. In this regard, it is argued that the Turkish language is yet to be consolidated and that the clash of norms and identities, lack of compromise, and mutual exclusion of the 'others' among the domestic actors, namely among Kemalist modernists and Turko-Islamic traditionalists, are the most important causes for the catastrophic nature of the Turkish language. This study will consist of four parts. The first part examines the modernist language policy that was shaped through Kemalist norms and identity during the single-party era. The second part analyzes the traditionalist norms and identity(s) and explores the reasons behind Turkist-nationalist and Islamist challenges to the modernist reform movement. The third part is about the clash of modernist and traditionalist norms and identities in the multi-party era and investigates the uncertainty and turmoil of the modernist reform movement during the period from 1950 to 1983. The fourth part analyzes the shift that occurred in 1983, when the Turkish Language Society was nationalized and its control passed from modernists to Turkist-nationalists and explores the new traditionalist policy measures based on their norms and identity being implemented in this era. The study ends with a concluding remark.

Key Words: Turkish language, identity, politics, modernism, traditionalism.

Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası

1. GİRİŞ

Bu çalışma norm ve kimlik tartışmaları ışığında Türk dil politikasını irdelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada dil reformunu başlatarak dili özleştirmeye çalışan Kemalist modernistlerle, bu politikalara direniş gösteren Türkçü ve İslamcı gelenekçilerin siyasal davranışları ve bu davranışların arkasında yatan sebepler analiz edilecektir. Türk dilinin yenileşmesi ve modernleşmesi ile ilgili tartışmalar Osmanlı dönemine kadar götürülebilmekle birlikte, bu çalışmamızda tarihi süreç olarak Cumhuriyet döneminde ortaya çıkan gelişmeler incelenecektir.

Bu çalışmayla mevcut literatüre iki konuda katkı sağlanması umulmaktadır: (1) Teorik, (2) İçerik. Teorik bakımdan, rasyonel bir aktör olarak devleti siyasal analizlerin merkezine oturtan ortodoks yaklaşımlara karşın, bu çalışmada kimlik-merkezli davranan ulusal elit grupları merkeze oturtulacaktır. Bu bağlamda, Türk dil politikasının Türk devletinin rasyonel çıkarları doğrultusunda değil, norm ve kimlik algılamalarıyla hareket eden Kemalist, Türkçü ve İslamcı grupların tartışma ve çatışmaları ışığında şekillendiği, daha doğrusu şekillenemediği, tezi ortaya konulacaktır.

İçerik bakımından, 1980'li yılların başlarında Türk dil politikasının Kemalist modernizmden Türk-İslam gelenekçiliğine doğru değişim ve dönüşümü en önemli kanıt kabul edilerek, modernistlerin Türk dilini özleştirerek değiştirme çabalarının tamamlanamadığını, dolayısıyla başarısız olduğunu ileri süreceğiz. Türk dilinin henüz konsolide bir dil haline gelemediğini ve dilde bir kaos yaşandığını ortaya koymak kaydıyla, bu duruma Kemalist modernistlerle Türkçü ve İslamcı gelenekçiler arasındaki norm ve kimlik merkezli çatışmaların; oydaşmaya (veya mutabakata veya konsensusa) varamayan ve karşılıklı birbirlerini dışlayan davranışlarının sebebiyet verdiğini ortaya koymaya çalışacağız.

2. TEORİK ÇERÇEVE: NORM VE KİMLİK MODELİ

The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics, adlı eserlerinde Ronald Jepperson, Alexander Wendt ve Peter Katzenstein dünya politikasında kurumsal ve kültürel unsurların önemine dikkat çekerler (JEPPERSON vd., 1996: 33-75). Güçler dengesi (balance of power) ve devletlerin bürokratik yapısı gibi materyal ve rasyonel konseptlerin ulusal ve uluslararası politikaları açıklayıcı ve kapsayıcı unsurlar olduğunu ileri süren neo-realist ve neo-liberal anlayışlara karşın, bu siyaset bilimciler konstruktivist bir yaklaşımı ön plana çıkarırlar. Konstruktivizm, ulusal ve uluslararası düzeyde devletin siyasal davranışlarını etkileyen öğelerin sadece materyal ve rasyonel faktörlerden oluşmadığını, bunun yerine kimlik bağlamı kültürel öğelerin de siyasal davranışların belirlenmesinde çok önemli bir etkiye sahip olduğunu ortaya koyan bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir. Kimlik bağlamı ortaya konan davranışların her zaman rasyonel olması beklenemez.

Jepperson, Wendt ve Katzenstein'e göre kültürel çevre, devletlerin sadece siyasal davranışlarını değil aynı zamanda temel karakterini, yani kimliğini, belirler. Farklı rejimlerin farklı ulusal çıkar algılamaları olabileceği varsayımıyla, bu yazarlar ortodoks teorilerin rasyonel bir aktör olarak devlete oldukça fazla önem atfeden yaklaşımlarını abartılı bulurlar. Bu sebeple, *rasyonellik* konseptine alternatif olarak, *norm* ve *kimlik* konseptlerini ön plana çıkarırlar. Yazarlar, norm ve kimlik kavramlarını sosyolojik bağlamda ele alırlar. Bu teorisyenler normu "bir kimliği oluşturan ve tanımlayan kurallar bütünü" ve "belli bir kimliğe uygun davranışlar için kolektif beklentiler" olarak tanımlarlar. Bu bağlamda, normlar hem belli bir kimliği oluşturucu (constitutive), hem de düzenleyici (regulative) etkiye sahiptirler.

Diğer taraftan kimlik, çevresel yapı ve çıkarlar arasındaki çok önemli bir bağ olarak görülür. Kimlik, çıkarları hem oluşturur, hem de şekillendirir. Dolayısıyla; kimlik, bir aktör tarafından algılanan veya benimsenen farklı bir kendi veya ben olma imajıdır ve yine belirgin olan "öteki" ile olan ilişkiler sonucu oluşur. Diğer bir deyişle, siyasal aktörlerin kimliği, içinde bulunduğu sosyal çevre ile olan ilişkisine ve etkileşimine bağlıdır. Siyasal aktörler, kim olduklarını veya kimi temsil ettiklerini bilmeden, kendi çıkarlarının ne olduğuna veya neyi gerektirdiğine karar veremezler.

Jepperson, Wendt ve Katzenstein, norm ve kimlik merkezli teorik çerçeveyi genelde uluslararası siyasete özelde ise ulusal güvenlik konularına uyarlamaktadırlar. Bu çalışmamız norm ve kimlik modelinin bir ulusal siyaset konusuna, Türk dil politikasına, uyarlanma denemesidir. Ancak şunu belirtmek gerekir ki yazarlar devleti rasyonel bir aktör olarak gören yaklaşımları eleştiriyorlarsa da kendi ulusal güvenlik incelemelerinde, devlet --ancak kimlik

bağlamlı hareket eden devlet-- en önemli siyasal aktör olarak analizlerin merkezine oturtulmaktadır. Bu çalışmamızda, genel olarak yazarların norm ve kimlik modelini çerçeve kabul ederken, devleti bir siyasal aktör olarak merkeze oturtan yaklaşımlarının çelişkili olduğunu düşünüyoruz. Türk dil politikasını incelememizde görüleceği gibi, siyasal aktör olarak norm ve kimlik algılamaları ile hareket eden farklı elit gruplarının analizlerin merkezine oturtmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

O halde, Türkiye'deki dil politikasının şekillenmesinde birbirinden bağımsız hareket eden üç aktör grubunu birbirinden ayırdetmemiz gerekir: Modernist Kemalistler ve gelenekçi Türkçüler ve İslamcılar. Türkiye'de dil politikalarının ortaya konulmasında, şekillenmesinde ve bu konuda siyasal davranışların belirlenmesinde, aslında Türk devletinin rasyonel çıkarları değil, bu farklı elit gruplarının norm ve kimlik algılamaları etkili olmuştur. Farklı kimlik algılamalarına sahip bu grupların herbiri için dil politikası ile ilgili alınmış veya alınacak karar ve uygulamaların benimsenip benimsenmemesi veya dikkate değer olup olmadığı, bunların ne ölçüde kendi kimlik algılamalarıyla örtüştüğüne veya ne ölçüde herbir grubun önemseydiği kimlik anlayışını yüceltiğine bağlı olarak değişkenlik göstermiştir.

Aşağıda verilen TABLO 1'de de özetlendiği gibi, modern bir ülke kurmak isteyen Kemalistler batı eksenli bir kimlik anlayışıyla hareket etmişlerdir. Bunun için, Kemalist modernistlerin dil konusunda ortaya koydukları davranışlar, onların batı eksenli kimlik tercihleriyle yakından ilişkilidir ve bu çerçevede değerlendirilmelidir. Batı kökenli iki konsept, sekülerleşme ve uluslaşma, Kemalistler için yeniden inşa edilecek Türk kimliğinin en önemli iki normunu oluşturur. Türkiye'nin ulusal sınırları içerisinde Anadolu-Türk elementlerine dayalı batı tipi bir ulus-devlet kurma, Kemalist modernistlerin en önemli amaçlarından bir tanesi olmuştur. Kemalist modernistlerin Batı-eksenli kimlik anlayışı onların ortaya koydukları dil politikasına da yansır. Batı kökenli rakamların ve Latin alfabesinin alınması ve benimsenmesi onların bu kimlik algılamalarıyla ilişkilidir. Keza, dil devrimi kapsamında, İslam dini ve doğu kültürünün dilleri olan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türk dilinden atılması çabaları, Kemalist modernistlerin batı-eksenli kimlik algılamalarıyla açıklanabilir.

TABLO 1: Norm ve Kimlik Merkezli Hareket Eden Siyasal Elitin Türk Dil Politikasında Ortaya Koyduğu Davranış Şekilleri

AKTÖRLER	KİMLİK EKSENLİ ELİT GRUBU	DAVRANIŞ
MODERNİST	KEMALİSTLER	<p>Modernleşme/Batılılaşma</p> <p>Uluslaşma (Anadolu Türklüğüne dayalı)</p> <p>Latin alfabesi</p> <p>Dilin özleştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Eski veya yeni türetilmiş Türkçe kelimelere taraftar • Arapça ve Farsça kökenli kelimelere karşı • Batı kökenli kelimelere kayıtsız
GELENEKÇİ	TÜRKÇÜLER	<p>Türkleşme</p> <p>Uluslaşma (Dış Türkleri de kapsayıcı irridentist)</p> <p>Arap alfabesi/Latin alfabesi (Dış Türklerin tutumuna bağlı değişken)</p> <p>Dilin sadeleştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dış Türkler tarafından da kullanılan Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelimelere taraftar • Dış Türkler tarafından kullanılmayan/bilinmeyen yeni türetilmiş kelimelere karşı • Batı kökenli kelimelere karşı
	İSLAMCILAR	<p>İslamlaşma</p> <p>Ümmetin korunması</p> <p>Arap alfabesi</p> <p>Dilin sadeleştirilmesi</p> <ul style="list-style-type: none"> • İslam dünyasında da kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin korunmasına taraftar • Yeni türetilmiş Türkçe kelimelere karşı • Batı kökenli kelimelere karşı

İslami bir kimliği benimseyen ve bu dinin normlarını referans olarak kabul eden İslamcılar, batı kökenli Latin alfabesinin alınmasına ve kullanılmasına karşı çıkmış, direnmiş ve doğrusu modernistlerin alfabe değiştirmelerini uzun bir süre içlerine sindirememişlerdir. İslamcılar, başlangıçtan beri Kuran-ı Kerim’de de kullanılan ve çoğu müslüman için kutsal sayılan Arap alfabesinin korunmasından yana tavır koymuşlardır. İslamcılar, diğer taraftan Türkçede öteden beri benimsenen ve İslam dünyasındaki diğer “müslüman kardeşleri” tarafından da kullanılan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkçeden atılmasına karşı çıkmış, bu kelimeleri bilinçli bir şekilde ısrarla kullanmak kaydıyla, kelimelerin dilde yaşaması için çaba sarfetmişlerdir.

Türkçüler, Kemalist modernistlerden farklı olarak, Türkiye ve Anadolu sınırlarını aşan irridentist bir kimlik anlayışını benimsemişlerdir. Alfabeyle karşı siyasal davranışları, dış Türklerin, özellikle eski Sovyetler Birliği’nde yaşayan Türki halkların, bu konuda ortaya koydukları davranışlara bağlı olarak şekillenmiştir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk yıllarda Latin alfabesine karşı ve Arap alfabesine taraftar bir tutum ortaya koymakla birlikte, 1920’li yılların ortalarından itibaren Sovyet hükümetinin kendi Türki dilleri için Latin alfabesini adapte etmeye karar vermesiyle birlikte, Türkçüler de Latin alfabesine karşı tutumlarını yumuşatarak, bu alfabenin Türkiye’de de kabulüne ve adaptasyonuna destek vermişlerdir. Türkçüler, hangi kelimelerin dilde kalıp hangilerinin atılması konusunda da oldukça seçici davranmışlardır. Bir taraftan Türkçe kökenli kelimelerin dilde kullanılmasına taraftar olurken, diğer taraftan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dilden atılmasına karşı çıkmışlardır. Bu davranışlarında yine dış Türklere ve onların kullandığı dile bakan bir bakış açısı etkili olmuştur. Türkçüler açısından atılacak veya tutulacak kelimelerde ölçü, bu kelimelerin hangi kökenden geldiği değil, dış Türkler tarafından kullanılıp kullanılmadığıdır.

3. NORM VE KİMLİK TARTIŞMALARI İŞİĞİNDE TÜRK DİL POLİTİKASI

3.1. Kemalist Modernist Norm ve Kimlik Algılaması ve Türk Dil Reformu

Kemalist modernizmin en önemli sac ayaklarından bir tanesi batı normlarına dayalı yeni bir Türk kimliğini inşa etmektir. İnşa edilecek bu yeni kimlik ekseninde modernistler, ırksal ve dinsel unsurları büyük ölçüde dışarıda bırakarak, daha çok İmparatorluğun elinde kalan topraklar üzerindeki Anadolu Türk unsurlarını temel alan bir kimlik anlayışını benimsemişlerdir. *Diğer bir*

deyişle, Kemalist modernistlerin kimlik algılamaları irridentist değildir, yani ne pan-Türkist ne de pan-İslamisttir. Mustafa Kemal ve arkadaşları için, yeni kurulacak Cumhuriyet bütün enerjisini gerçekçi sınırlar içerisinde göreceli olarak küçük, seküler ve etnik yönden heterojen Anadolu Türklüğüne dayalı ulusal bir devlet kurmaya harcamalıydı. Bu yüzden, Kemalist modernistler bilinçli olarak ve rasyonel sebeplerle hem İslami elementleri hem de Anadolu Türklüğü dışındaki unsurları göz ardı ettiler.

Mustafa Kemal ve arkadaşları batı tipi bir ulus-devlet yaratabilmek için Anadolu'da kalan Türk etnik temeline dayalı ulusal bir tarih ve ulusal bir dil yaratma zorunluluğunun farkında olmalı ki, ulusal bir dilin yaratılmasına bizattih büyük bir önem vermişlerdir. Bu yüzden; dil reformu veya dil devrimi, Kemalist modernist projenin en önemli sac ayaklarından bir tanesini oluşturur ve iki önemli değişiklik üzerine bina edilmiştir: (1) Latin harflerine dayalı yeni bir alfabenin kabulü ve (2) Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dilden atılarak, yerlerine eski veya yeni türetilmiş Türkçe kökenli kelimelerin getirilmesi kaydıyla dilin özleştirilmesi.

Atatürk'ün dil reformu ilk olarak 1928 yılında Latin alfabesinin kabulüyle kendisini gösterir. Aslında Mustafa Kemal alfabe değiştirme konusundaki kararını çok önceden verir. Türk siyasi hayatının batılılaştırılmasının Latin alfabesini almaktan geçtiğini, çok daha önceden ortaya koyar. 1906 yılında Bulgar Türkolog Monolof'a verdiği bir demeçte şöyle der: "*Batı uygarlığına girmemize engel olan yazıyı atarak, kılık kıyafetimize kadar her şeyimizle Batılılara uymalıyız. Emin olunuz ki bunların hepsi bir gün olacaktır.*"¹

Bu kararlılığa rağmen, modernistlerin alfabe değişikliğindeki gecikmelerinde, şüphesiz ki gelenekçilerin ortaya koymuş oldukları tavır etkili olur. Gelenekçiler, geçmiş miras ile olan bağları koparacağı endişesiyle alfabe değişikliğine sıcak bakmazlar. 1920'li yılların başında modernistlerin alfabe değişikliğini gündeme getirme çabaları gelenekçilerin sert muhalefetiyle karşılaşır. 5 Mart 1923 yılında İzmir'de toplanan Birinci İktisat Kongresi'ne Latin alfabesinin kabulü ile ilgili sunulan tasarı, Kongre Başkanı Kazım Karabekir Paşa tarafından gündeme bile alınmaz. Karabekir Paşa, bir gün sonra "Latin Harfini Kabul Edemeyiz" başlığıyla Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınladığı bir yazısında, bu çabaları çok sert bir şekilde eleştirir: "*Biz bunun (Latin Harflerinin alınmasının, YB) vehametini ve bu harflerin*

¹ Monolof, Mustafa Kemal'le bu diyalogunu ilk olarak gazeteci Arif Necip Kaskatı'na aktarır. Kaskatı, bunu 19 Ağustos 1948'de Cumhuriyet gazetesinde yayınladı. Bu tarihten sonra birçok kişi tarafından buradan alıntı yapılır. Yukarıdaki alıntı (ŞİMŞİR, 1992) eserinden aktarılmıştır.

değiştirilmesinin bugün küre-i arz üzerinde yaşayan 350 milyon ehl-i İslama ait olduğunu söyledikse de onlar anlaşılmasın bir şekl-i huruf kabülü noktasına doğru yürüdüler.” Karabekir Paşa aynı yazısında Latin harflerinin niçin kabul edilemeyeceğini şu sözlerle ifade eder: “Bu kabul edildiği gün memleket herc ü merce girer. Her şeyden sarf-ı nazar bizim kütüphanelerimizi dolduran mukaddes kitaplarımız, tarihimiz ve binlerce cilt âsarı bu lisanla yazılmış iken büsbütün başka şekilde olan bu harfleri kabul ettiğimiz gün, en büyük felakete derhal bütün Avrupa’nın eline güzel bir silah verilmiş olacak, bunlar alem-i İslama diyeceklerdir ki, Türkler ecnebi yazısını kabul etmişler ve Hristiyan olmuşlardır. İşte düşmanlarımızın çalıştığı şeytankarene fikir budur.”²

Modernistler, Latin alfabesine geçiş tecrübesini genelde rasyonel bir sebeple açıklamaya çalışmışlardır. Modernist elitler, bu konuda her zaman Arap alfabesinin Türk dilinin yapısına uymadığını ve Türk dilinin fonetik doğasını yansıtmama bakımından yetersiz olduğunu ileri sürmüşlerdir. Modernistler, harfler ayrı yazıldığı için Latin harflerinin daha basit öğrenilebilecek bir alfabe olduğunu ve Arap alfabesindeki üç sesli harfe (ا, و and ع) karşın, Latin harflerine dayalı sekiz sesli harf (a, e, ı, i, o, ö, u ve ü) kullanılmasının ünlü sesler yönünden zengin olan Türk dilinin yapısına daha uygun düşeceğini söyleyegelmişlerdir. Bu argümanlar bir bağlamda savunulabilir ve rasyonel gözükmeyle birlikte, önemli bir noktayı gözardı etmektedir. O da, gerçekten de alfabe değişikliğinin asıl sebebi Arap alfabesinin bu tür handikapları ise, bu alfabe üzerinde yapılabilecek küçük bir takım eklemeler ve değişikliklerle, bu alfabe de Türk dilinin fonetik yapısına uygun hale getirilebilirdi. Nitekim, yeni Türk alfabesi oluşturulduktan da Batıda kullanılan Latin alfabesi aynen alınmamış, bazı eklemeler yapılmıştır. Aynı şekilde, İran’da da Fars dilinin fonetik yapısını da tam olarak yansıtamayan Arap alfabesi üzerinde yapılan bazı küçük değişikliklerle, Arap alfabesinin bu handikapları ortadan kaldırılarak, Farsçanın dilsel özelliklerini yansıtacak bir duruma getirilmiştir.

Bu yüzdendir ki modernistlerin alfabe değişikliğine taraftar davranışları bu tür rasyonel gibi gözükmeyle değil, onların batı eksenli kimlik algılamalarıyla ilişkilidir. Diğer bir deyişle, modernistlerin alfabeyi değiştirmekle amaçları Türkiye’nin doğu kültürü ve İslam kimliği ile bağlarını kesip, Batı medeniyetiyle iletişimini kolaylaştırmaktır. Bu, zaten Mustafa Kemal’in Bulgar Türkolog Monolof’a vermiş olduğu ve Arap alfabesinin

2 Kazım Karabekir, “Latin Harfini Kabul Edemeyiz,” *Hakimiyet-i Milliye*, 5 Mart 1923, aktaran (ŞİMŞİR, 1992: 57-58).

Türklerin batı medeniyetine ulaşmasındaki en önemli engel olduğu şeklindeki demecinden de açık ve net bir şekilde anlaşılmaktadır. Londra'dan yayın yapan Times gazetesinin Türkiye'deki alfabe değişikliği ile ilgili okurlarına vermiş olduğu 31 Ağustos 1928 tarihli haberde, Batı tarafından da bu değişikliğin kimlik bağlamı bir adım olarak algılandığı gözükmektedir: "Bu adımla, Batı tarafından yüzyıllar boyunca garip ve izole edilmiş insanlar olarak görülen Türkler, her zamandan daha fazla Batı'ya yaklaşmışlardır" (LEWIS, 1999: 38).

Türkçü gelenekçilerin belli bir süre direndikten sonra Latin alfabesine karşı sert tutumlarını yumuşatmaları, yine onların kimlik merkezli davranışlarıyla ilgilidir. Yüzlerini Batı'ya çeviren modernistler, Latin alfabesine geçişi çok önceden zaten benimsemişlerdi. Türkçülerin bu tutum değişikliklerinde ise 1920'li yılların ortalarında özellikle Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türki halklar arasında ortaya çıkan bazı gelişmeler etkili olur. Kültürel ve dilsel bakımdan Anadolu Türklerine en yakın olan Azeriler, 1920'li yılların başlarında Latin harflerini kabul ederler. 26 Şubat-5 Mart 1926 tarihleri arasında Bakü'de toplanan Birinci Türkoloji Kongresi'nde ise Sovyetler Birliği'nde yaşayan Türki diller için Latin harflerinin kullanılması prensip olarak kabul edilir.³ Aşağı yukarı Türkiye'dekiyle aynı zamanda, yani 1928 yılında, Sovyet hükümeti de Kafkas ve Orta Asya'daki Türki diller için kullanılan Arap alfabesini kaldırarak Latin harflerine dayalı yeni alfabeler kabul etmişlerdir. Bu gelişmeyle birlikte Sovyetler birliğinde yaşayan Türkler de aynı alfabeyi kullanacağına göre, İslamcılar için olmasa da, Türkçü gelenekçiler için Latin alfabesine direnmenin pratik bir anlamı kalmayacaktı.

Modernist reform hareketinin dil bağlamı ikinci ayağı, Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin dilden atılarak yerine eski veya yeni türetilmiş Türkçe kökenli kelimelerin getirilmesidir. Mustafa Kemal'in bu konuda söylediği söz modernistler için yol gösterici olmuştur: "*Ülkesini ve yüksek istiklalini korumasını bilen Türk Milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.*" Dilin özleştirilmesini ve Arapça ve Farsça kelimelerden arınmasını sağlamak amacıyla 1932 yılında Türk Dil Kurumu kurulur.

26 Eylül-5 Kasım 1932 tarihleri arasında Mustafa Kemal'in teşviki ve desteğiyle Birinci Türk Dil Kurultayı toplanır. Atatürk'ün katılımı ve radyo ve basınının Kurultay'a geniş yer ayırması, Kurultay'a olan ilgiyi büsbütün artırır. Bizat Atatürk'e danışılarak hazırlanan Kurultay'da Atatürk ve arkadaşları katılımcılara işleyecekleri konular hakkında da telkinde bulunurlar. Bu

³ Bakü Türkoloji Kongresi'nde alınan kararlar ve bunların yansımalarının ayrıntılı bir analizi için bkz., (TDK, 1999).

bağlamda, bilim adamlarından Türk dilinin “*Hint-Avrupa dilleri ve diğer bütün beyaz ırkların dilleri*”yle olan ilişkisinin araştırılmasını istemeleri dikkate değerdir (ÜNAYDIN, 1948: 33). Kurultay katılımcılarının çoğu bu telkinlerin etkisiyle olacak, heyecanlı bir şekilde Türkçenin bir Hint-Avrupa dili olduğunu ispatlamaya çalışırlar. Kurultay’a sunulan tebliğlerden bir tanesinin başlığının “Türk Filolojisi: Türkçe bir Hint-Avrupa Dilidir” olması bunun bir yansımasıdır.⁴ Bu tür girişimler her ne kadar beyhude çabalar gibi gözükse de, modernistlerin Türk kimliğini batı kimliğinin bir parçası olarak görme ve gösterme eğilimlerinin bir ispatı olması sebebiyle oldukça önemlidir.

Kurultay sonrası TDK dili özleştirme çabalarına hız vererek, ülkede büyük bir “dil seferberliği” başlatır. Türkçede kullanılagelen Arapça ve Farsça kelimeler yerine önerilecek öz Türkçe kelimelerin bulunabilmesi için, Cumhuriyet Halk Partisi ve kültürel organı olan Halkevleri’nin de tam desteğiyle ülke çapında komiteler kurulur. Bu komiteler bölgesel düzeyde; valiler, ordu mensupları, milli eğitim müdürleri ve öğretmenlerden oluşturulur. Bölgesel düzeydeki çalışma gruplarından, halk dilinde olup da sözlüklerde yer almayan veya yazı dilinde olmayan kelimeleri toplamaları istenir. Toplanan veriler, önce il merkezlerine, oradan da Türk Dil Kurumu’na aktarılır. Bu çalışmalar sonucunda, toplam dokuz ay içerisinde, yaklaşık 130.000 verinin TDK’da toplandığı belirtilmektedir (LEVEND, 1972: 416).

TDK’nın Arapça ve Farsça kelimeler yerine Türkçe kelimeleri yerleştirme çabaları bununla elbetteki sınırlı olmayıp dört farklı kaynaktan kelime türetilme yoluna gidilmiştir. İlk olarak, *mübalağa etmek*, *vasıta*, *gayret*, ve *hasılat* gibi Arapça kökenli kelimeler için önerilen *abartmak*, *araç*, *çaba* ve *ürün* gibi Türkçe kökenli kelimeler Anadolu ağızlarından derlenmiştir. İkinci olarak, eski Türk metin ve lügatlarından bazı kelimeler rehabilite edilmiştir. *Reis*, *kâinat*, *vilayet*, ve *misafir* gibi kelimeler için önerilen, sırasıyla, *başkan*, *evren*, *il* ve *konuk* kelimeleri bu türden kelimelerdir. Üçüncü olarak, Türkçe köklerden yeni kelimeler türetme yoluna gidilmiştir. *İlmî*, *âbide*, *kâmus* ve *teyyare* kelimeleri için önerilen, sırasıyla, *bil-im+sel*, *an-it*, *söz+lük* ve *uç-ak* kelimeleri bu türden türetilen kelimelerden sadece bazılarını oluşturur. Ve son olarak, bazı kelimeler iki veya daha fazla Türkçe isim birleştirilmek kaydıyla türetilmiştir. *Matbaa*, *vatanperver*, *asır*, ve *mukkadime* gibi Arapça ve Farsça kelimeler için önerilen, sırasıyla, *basım+evi*, *yurt+sever*, *yüz+yıl* ve *ön+söz* bu tür isim birleştirilmesi yoluyla türetilen öz Türkçe kelimelerdir.

4 Kongreye sunulan diğer bildirimler ve tepkiler için. bkz. (TDK, 1933).

TDK daha sonraki yıllarda tüm enerjisini okul kitaplarında kullanılan teknik ve bilimsel terimleri Türkçeleştirilmesine verir. Bu konuda, Atatürk de bizzat katkıda bulunur. *Açı, üçgen, dörtgen, eşkenar, yöndeş, eksi, artı, çarpı, bölü* gibi matematik terimleri bizzat Atatürk tarafından türetilir.⁵ Kurum tarafından hazırlanan ve matematik ve doğal bilimlerle ilgili terimlerden oluşan geniş bir öz Türkçe kelime listesi, okul kitaplarında yararlanılması için 1937 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'na sunulur. 1939 yılına kadar türetilen yaklaşık 5000 teknik ve bilimsel öz Türkçe terim ders kitaplarına alınmak kaydıyla genç nesillere benimsetilmeye çalışılır (LEVEND, 1972: 444-445).

Öztürkçecilik hareketinin bu dönemdeki önemli bir ayağını da Anayasa'nın öz Türkçeye yeniden yazılması oluşturur. Anayasa dili üzerinde yapılan yaklaşık üç yıllık çalışma ve tartışma sonrası 1945 yılında, eski *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu* yeni Anayasa'ya "tercüme" edilerek, kabul edilir. *Vilayet* yerine *il*; *kaza* yerine *ilçe* ve *hakim* yerine *yargıç* kelimeleri eski ve yeni Anayasa'lardaki farklı kelimelerden sadece bazılarını oluşturur. Eski dilden öz Türkçeye bir bakıma tercüme sayılan yeni Anayasa'nın kabulü, gelecek yıllar için sadece hukuk ve yönetim dilini değil, aynı zamanda halkın dilini de geniş ölçüde etkileyecektir. Zira, Anayasa'da kullanılan kelimeler sadece yasal ve yönetsel kelimeleri değil, aynı zamanda halkın günlük dilde kullandığı kelimeleri de içermektedir.⁶

Tüm bu gelişmeler yaşanırken, gelenekçiler dildeki bu hızlı özleştirme hareketine karşı yavaş yavaş seslerini yükseltmeye başladılar. İnönü'nün Kasım 1945'de siyasal özgürlükleri genişletmesi ve bir süre sonra Demokrat Parti'nin kurulması ile birlikte gelenekçiler modernist dil politikasına karşı daha rahat bir

5 Bu tür iddialar için, bkz. örneğin, Oktay AKBAL "Çelişkiler İçindeyiz," (ÖZEL, 1986: 107-109) içinde.

6 1924 *Teşkilat-ı Esasiye Kanunu* ile 1945 *Anayasası*'nda kullanılan dilleri karşılaştırmak için değiştirilen maddelerden sadece bir tanesini yeni ve eski halleriyle aşağıya aktarmak faydalı olacaktır:

Madde 38 : Cumhurbaşkanı, seçiminden hemen sonra Meclis önünde şöyle andiçer: "Namusum üzerine söz veririm ki: Cumhurbaşkanı olarak, Cumhuriyet kanunlarını, milletin egemenlik esaslarını sayacağım; Ve bunları müdafaa edeceğim; Türk milletinin mutluluğuna bütün bağlılığım, bütün kuvvetimle çalışacağım; Türk Devletine yönelecek her tehlikeyi en son şiddetle önleyeceğim; Türkiye'nin şanını, şerefini koruyup yükseltmek, üstüme aldığım görevin isterlerini yerine getirmek için olanca varlığım ile çalışmaktan asla ayrılmıyacağım."

Maddenin ilk şekli: "Reisicumhur intihabı akabinde ve Meclis huzurunda şu suretle yemin eder: Reisicumhur sıfatı ile Cumhuriyetin kanunlarına ve hakimiyeti milliyeye esaslarına riayet ve bunları müdafaa, Türk Milletinin saadetine sadıkane ve bütün kuvvetimle sarfı mesai, Türk devletine teveccüh edecek her tehlikeyi kemali şiddetle men Türkiye'nin şan ve şerefini vikaye ve ilaya ve deruhde ettiğim vazifenin icabatına hasrınefs etmekten ayrılmıyacağım" "Vallahi".
<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm> (10.06.2003)

şekilde hoşnutsuzluklarını dile getirmeye başlarlar. Tek-partili dönemden çok-partili döneme geçilmesi bu bakımdan sadece siyasal alanda değil, dil ve kültür alanında da yeni bir dönemin habercisidir. Tek-parti döneminde gelenekçiler genelde CHP'nin tüm politikalarına ve özelde de TDK ile birlikte yürütülen dil politikasına karşı açık ve net bir meydan okumada bulunamamışlardı. Ancak siyasal hayatın demokratikleşmesiyle birlikte, gelenekçiler yayınlarıyla ve kurdukları derneklerle daha rahat ve güçlü bir şekilde resmi dil politikasına ve TDK'ya karşı örgütlenmeye başlarlar.

Bu türden kurulan derneklerden bir tanesi, İstanbul Muallimler Birliği'dir. Kendisini tek "ilmi" ve "milli" hareket olarak tanımlayan Muallimler Birliği, kurduğu Dil Encümeni'yle TDK'ya meydan okumayı kurumsallaştırmaya başlar. 14 Ekim 1948 tarihinde topladıkları Birinci Türk Dili Kongresi'nde Adnan Adıvar'ın başkanlığında Halide Edip Adıvar, Şekip Tunç, İsmail Habib Sevük, Nihat Sami Banarlı, Sadri Maksudi Arsal, Hıfzı Tevfik Günensoy, Cavit Orhan Tütengil ve Nurettin Ergin gibi reform karşıtı etkili isimleri biraraya getirirler. Kongre'de yayınlanan sonuç bildirgesinde Birlik üyeleri, TDK'nın Türk dilinin "doğal" gelişim sürecine daha fazla müdahale etmemesi; Kurum'un Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderdiği dili özleştirmeye ilgili telkinleri durdurması; Bakanlığın "uydurma" kelimeleri ders kitaplarına koymaya son vermesi; siyasetin dille karıştırılmaması ve milli kültürün zengin kaynaklarının nesilden nesile aktarılması için gerekli tedbirlerin alınması çağrısında bulunur (ACAR, 1983: 198-209). Bu tür karşı koyuş ve telkinler etkisini göstermiş olmalı ki, 1940'lı yılların sonlarına doğru hükümet çevrelerinden dilin aşırı özleştirmesi konusunda daha ılımlı mesajlar gelmeye başlar. Dil konularında oldukça ılımlı fikirleriyle tanınan Hüseyin Cahit Yalçın'ın 1949'da TDK'nın başkanlığına seçilmesi bu ılımlılaştırmanın bir göstergesi olarak sayılabilir.

3.2. Modernist Dil Politikalarına Gelenekçi Meydan Okumalar

Türk Dil Kurumu tarafından yönetilen ve yönlendirilen modernist dil reformu geniş bir halk kesimi ve özellikle gelenekçi elitler nezdinde fazlaca tatminkar bulunmadığı gibi, büyük ölçüde tepki görür. Yukarıda da belirtildiği gibi, özellikle tek-parti döneminde bu tatminsizlik pek dile getirilmez veya getirilemez. Çok-partili döneme geçilmesiyle birlikte, gelenekçiler, Kurum'un modernist dil politikasına karşı memnuniyetsizliklerini çok daha açık ve sert bir şekilde dile getirmeye başlarlar. 1950 ve 1960 yılları arasında gelenekçiler iktidardaki Demokrat Parti'den de resmi destek görürler. İslamcı ve Türkçü gelenekçilerden gelen aşırı tepkilere rağmen, 1960'dan 1980'li yılların

başlarına kadar, TDK'da toplanan elitin başını çektiği modernistler, dili özleştirme çabalarında oldukça önemli başarılar elde ederler. Bu başarıda hiç şüphesiz ki, CHP'nin özellikle iktidarda olduğu dönemlerde TDK'ya vermiş olduğu maddi ve manevi desteğin azımsanmayacak bir etkisi vardır. Diğer taraftan, 1960 ve 1971 askeri müdahaleleri sonrası oluşan siyasal ortam da, modernist öz Türkçecilerin işini şüphesiz ki kolaylaştırır. CHP'nin iktidarda olduğu dönemlerde, modernistler en azından gelenekçilerden gelen sert muhalefeti arkalarına aldıkları resmi destekle göğüsleyebilmişlerdir.

Gelenekçi-modernist çatışmasının 1950 ve 1983 yılları arasındaki tarihsel süreci bir sonraki bölümde ayrıntısıyla ele alınacaktır. Bu bölümde gelenekçilerin modernist dil politikasına karşı meydan okumalarında ortaya koydukları temel tezler üzerinde yoğunlaşılacaktır.

Hiç şüphe yok ki, gelenekçilerin modernist dil politikası konusundaki en büyük kaygıları modernistlerin inşa etmeye çalıştıkları ulusal kimlik ile ilgilidir. Gelenekçiler, Kemalist elitin dili özleştirme politikalarının ulusal kimliğin temelini oluşturan iki çok önemli unsur olan Türk ve İslam katmanlarına büyük ölçüde zarar verdiği ve vereceği inancını taşımaktaydılar. Bu bağlamda gelenekçilerin eleştirileri, modernist dil politikalarının hem nesiller arasında hem de Türkiye Türkleri ile geniş Türk-İslam dünyası arasında bir iletişim kopuklu doğuracağı noktasında yoğunlaşır. Gelenekçilerin endişeleri çoğunlukla kimlik-merkezli olmasına rağmen, modernistlere karşı eleştirilerini ideolojik, kültürel ve dilbilimsel alanları da kapsayacak şekilde genişletirler. Gelenekçilerden gelen bu eleştirilerin dışında, modernistler çok önemli başka bir zorlukla karşılaşılır: Yaratılan bu yeni dili benimseme konusunda halkın isteksizliği.

Modernist dil politikasına karşı kurumsal bazda eleştirileri ilk dillendiren Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü (TKAE) olur. Enstitü'nün yayın organı olan *Türk Kültürü*'nün 1962'de yayımlanan ilk sayısında Türk Dil Kurumu ve benimsedikleri dil politikasına karşı açık ve sert eleştiriler dillendirilir. Prensip olarak dil reformuna karşı olmadıklarını belirten Enstitü, diğer taraftan dil reformunun sadece Türkiye sınırları içindeki dar bir mesele olarak değil, "Türk dünyasının kültürel birliği" çerçevesinde düşünülmesi ve planlanması gereken bir olgu olması gerektiğini vurgular. Dilin sadeleşmesi ve Türkçeleşmesi gerekliliğine katıldıklarını, ancak bu sorunun sadece Türkiye Türkçesi ile ilgili bir sorun olmadığını, aynı zamanda ve aynı derecede diğer Türk lehçelerini de ilgilendirdiğini belirtirler. *Kitap* ve *kalem* gibi kelimeler için bulunacak yeni karşılıklar, ancak Türkiye Türkleri dışındaki Türkler tarafından da benimsenirse anlamlı olabileceğini belirten Enstitü, dil reformunun diğer Türk lehçelerini de kapsayacak şekilde genişletilmesi çağrısında bulunur (TKAE, 1962: 7).

Gelenekçilerin benzer nitelikteki eleştirileri yıllar boyunca bireysel düzeyde de devam eder. 1970'li yıllarda Tercüman gazetesinde yayınlanan *Türklüğü Birleştiren Kelimeler* başlıklı yazısında, daha sonra TDK başkanlığı da yapacak olan Ahmet Bican Ercilasun, öz Türkçecileri ve dolayısıyla dönemin TDK'sını "Türk dünyasının dil birliğini" bozmakla suçlar. Öz Türkçecilerin Türkçe'den atmaya çalıştıkları ve aynı zamanda diğer Türki dillerde de kullanılan geniş bir kelime listesini sıralayan Ercilasun, dilden atılan bu türden her kelimenin Türk birliğini sağlayan bir bağın koparılması anlamına geldiğini iddia eder. Ercilasun, *edebiyat, eser, tenkid, şahsi, mühim, usul, nesil, mesele, fakir, cihan, hayat ve tecrübe* gibi hem Türkiye Türkçesinde hem de diğer Türki dillerde kullanılan kelimelere karşılık TDK'nın önerdiği, sırasıyla, *yazın, yapıt, eleştiri, kişisel, önemli, yöntem, kuşak, sorun, düşün, acun, yaşam ve deney(im)* kelimelerini eleştirir. Ercilasun'a göre, bu türden eski kelimeler "Türklüğü birleştiren kelimeler"dir ve mutlaka korunmalıdır (ERCİLASUN, 1993: 115).

Gelenekçilerin modernistlere karşı ortaya koyduğu en önemli eleştirilerden bir tanesi de, modernistlerin uyguladığı dil politikasının milli kültüre verdiği zararlar üzerinde yoğunlaşır. Bu bağlamda, gelenekçiler, TDK'nın iktidarı elinde bulunduran CHP yöneticileriyle işbirliği içerisinde bilinçli ve planlı bir şekilde milli kültür yerine farklı ve yabancı bir kültürü Türk toplumuna empoze etmeye çalıştıklarını iddia ederler. Gelenekçi kanadın önemli isimlerinden biri olan Zeynep Korkmaz, dönemin Devlet Başkanı Kenan Evren'in de katıldığı bir toplantıda bu türden kaygılarını, 1983 öncesi TDK'nın en etkili üyelerinden ve öz Türkçeciliğin hararetli savunucularından biri olan Emin Özdemir'in ortaya koyduğu düşüncelere dayandırır. Özdemir'in bir eserinde ortaya koyduğu "*dil devriminin Türkiye'deki kültür devriminin bir parçası olduğu*" ve "*Türkçeyi özleştirme çabası yalnız sözlüksel düzeyde kalan bir olgu değildir. Dilimizin öz varlığını değiştirme yolu ile Türk toplumunun düşünsel ve duygusal evrenini değiştirmektir,*" sözlerini kanıt olarak gösteren Korkmaz, modernistlerin "*böylece milli kültür yerine enternasyonal bir kültür yaratma amacına yöneldikleri*" sonucuna varır (KORKMAZ, 1995: 840).

Gelenekçiler, modernistleri uyguladıkları dil politikalarına ideolojiyi karıştırmakla da suçlarlar. Bu konuda, gelenekçiler modernistleri aşırı solcu, sosyalist veya komünist olmakla ve yürüttükleri dil politikasında komünist ideolojinin gereklerini yerine getirip dış güçlerden emir almakla itham ederler. Örneğin, Tekin Erer öz Türkçe kelimeleri kullananları açıkça komünist olmakla suçlar. Erer'e göre "bir insanın ne derece solcu olduğunu anlamak için yazdığı ve konuştuğu kelimelere" bakmak yeterli olacaktır. "Eğer hiç anlayamayacağınız kadar uydurma kelimelerle konuşuyorsa, ona tereddütsüz Komünist diyebilirsiniz" (ERER, 1966: 179). Bu ve benzeri iddialar *gelenekçi*

kanadın birçok ismi tarafından sıklıkla dile getirilir, hatta Tahsin Banguoğlu gibi etkili bazı gelenekçiler daha da ileri giderek öz Türkçecilerin Rusya'dan emir aldıklarını iddia ederler (BANGUOĞLU, 1967: 84).

Gelenekçilerin eleştirileri elbetteki dilbilimsel alanda da yoğunlaşmıştır. Bu konuda çok sayıda ve etraflı eleştiriler gramer, semantik ve fonetik alanlarında yıllar boyunca bir diğerini izlemiştir. Yapılan eleştirilerin tümüne burada yer vermek elbetteki bu yazımızın kapsamını aşacaktır. Ancak yapılan eleştirilerden sadece bir kısmına yer vermek bu yazıdaki tezlerin ortaya konulması açısından gereklidir. Gelenekçiler öncelikle modernistlerin dilden kelime atmakla Türkçe'nin zenginliğine zarar verdiğini, kelime hazinesi bakımından fakir bir dil haline getirdiklerini öne sürerler. Ahmet Bican Ercilasun'un ön plana çıkardığı *aşama* kelimesi bu bakımdan oldukça ilginç bir örnektir. Ercilasun, bu kelimenin eskiden beri kullanılagelen *merhale*, *derece*, *hamle*, *safha*, *rütbe*, *mertebe*, *paye* ve *kademe* olmak üzere toplam 8 farklı kelimenin yerine kullanılabilecek şekilde türetildiğini ve öz Türkçecilerin sonraki 8 kelimeyi dilden atmak kaydıyla Türk dilini fakirleştirdiklerini öne sürer. Ercilasun'un modernistlere yönelttiği eleştirilerden bir tanesi de, öz Türkçecilerin *ol-* fiiline aşırı yüklenerek, bu kelimedenden *olumlu*, *olumsuz*, *oluşmak*, *olay*, *olanak* ve *olasılık* gibi çok sayıda kelime türetmek kaydıyla Türk dilinin zenginliğine verdikleri zarar üzerinde yoğunlaşır. Ercilasun'un örnek olarak gösterdiği biri öz Türkçe diğeri eski dille oluşturulan ve her ikisi de aynı anlama gelen aşağıdaki iki cümlenin buraya alınması, sadece *ol-* fiiline aşırı yüklenmeden doğan dildeki tekrarı göstermek açısından değil, aynı zamanda modernistler ve gelenekçilerin ortaya koymak istedikleri iki farklı dilin birbirinden ne derecede farklı olduğunu göstermek açısından önemlidir: "*Hadiselerin teşekkülünde müspet tesirlerin yanında menfi tesirlerin rol oynaması da muhtemeldir,*" ve aynı cümlenin yeni kelimelerle karşılığı "*olayların oluşmasında olumlu etkilerin yanında olumsuz etkilerin rol oynaması da olasıdır*" (ERCİLASUN, 1993: 38-43).

Modernistlerin karşı karşıya oldukları önemli engellerden bir tanesi de, her ne kadar doğrudan ve net bir şekilde gelenekçi elitlerden gelmese de, halkın öz Türkçe kelimeleri benimsemedeki isteksizlikleridir. Geniş halk yığınları için, Osmanlıcadan kullanılagelen çoğu Arapça ve Farsça kelimeler ne kadar yabancıysa, yeni türetilen kelimelerin çoğu da aynı ölçüde yabancı idi.

Özetlemek gerekirse, 1940'lı yılların sonlarından başlayarak gelenekçiler kurumsal ve bireysel bazda modernistlere karşı yeni türetilen öz Türkçe kelimelerin benimsenmesi konusunda büyük bir direnç göstererek sert bir şekilde eleştirmeye başladılar. Gelenekçilerin eleştirileri, genel olarak onların kimlik-merkezli endişelerinden kaynaklanmakla birlikte, gelenekçiler eleştirilerini modernistlerin kültürel, ideolojik ve dilbilimsel alanlardaki kusur

ve eksikliklerini de ön plana çıkarmak kaydıyla ortaya koyarlar. Halkın öz Türkçe kelimeleri benimsemedeki isteksizlikleri de modernistler açısından ayrı bir engel oluşturur.

3.3. Modernist-Gelenekçi Çatışmalar: Modernist Politikanın Zorlu Yılları (1950-1983)

İnönü liderliğindeki CHP'nin 1940'lı yılların ortalarında çok partili hayata geçiş kararı, Türk siyasal hayatında olduğu gibi dil politikasında da en önemli dönüm noktalarından birini oluşturur. Bu tarihten 1980'li yılların başlarına kadar, modernist dil reformu, sadece bu politikaları destekleyen iktidarlar döneminde ilerleme sağlayabilir. Diğer bir deyişle, CHP'nin iktidarda olduğu dönemlerde öz Türkçecilik hareketi desteklenirken, muhafazakar ve milliyetçi partilerin –özellikle Demokrat Parti ve sonrasında Adalet Partisi'nin—iktidar dönemlerinde herhangi bir resmi destek görmediği gibi ciddi bir şekilde kösteklenir.

Demokrat Parti'nin 1950 seçim zaferinden hemen sonra, öz Türkçecilik hareketine karşı ilk tepkiler ve engellemeler hemen kendisini gösterir. DP'nin bu kounda ilk icraatı TDK'nin statüsünü ve iktidarla ilişkisini değiştirmek olur. 1950 öncesi TDK, CHP ile yakın ilişki içinde yarı-resmi özerkliğin avantajlarından sonuna kadar yararlanır. Bu tarihe kadar CHP, gerek manevi, gerek siyasi ve gerekse de ekonomik yönden her zaman için TDK'ya ve Kurum'un benimsetmeye çalıştığı öz Türkçecilik hareketine destek vermekte tereddüt etmez. 1950 öncesi TDK tüzüğüne göre Milli Eğitim Bakanı, Kurum'un "Tabii Başkanı" ve İsmet İnönü de "Koruyucu Başkanı" sıfatlarıyla Kurum'a her türlü destek ve müdahale hakkına sahip idiler. CHP ile Kurum arasındaki bu yarı-resmi ilişkiyi koparmak amacıyla, Demokrat Parti hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri, 22 Ekim 1950'de topladığı ve kendi başkanlık ettiği TDK yönetim kurulu toplantısında Kurum'dan yukarıda bahsi geçen maddeleri kendi tüzüğünden çıkarması talebinde bulunur. Bakan'dan gelen bu talep ve baskıdan olacak ki, Kurum üyeleri 8 Şubat 1951'de ilgili maddeleri tüzükten çıkarırlar (LEVEND, 1972: 463). Bu maddelerin çıkarılmasıyla, Kurum yarı-resmi statüsünü ve bir bağlamda prestijini yitirerek bayağı bir kurum halini alır.

Kurum'da bu yıllarda görülen değişiklikler tabiki bununla sınırlı kalmaz. 1950 öncesinde, Kurum üyelerinin hemen hemen tamamına yakını sadece öz Türkçecilik hareketini hararetle bir şekilde savunan Kemalist modernistler oluşturmaktaydı. 1950'li yıllarda Demokrat Parti'nin estirdiği siyasi atmosferin etkisiyle, sayıları çok olmazsa da gelenekçi kanadın etkili isimleri bir bir Kurum'a girmeye başlar. 19-23 Aralık 1949'da topanan Altıncı Dil Kurultayı

sonrasında Kurum'un Bilim Kurulu'na seçilen Nihat Sami Banarlı ve 18-22 Temmuz 1954 tarihleri arasında toplanan Yedinci Dil Kurultayı sonrası Kurum'un Yönetim Kurulu'na seçilen Hasan Eren, Ahmet Caferoğlu, Muharrem Ergin ve Abdülkadir Karahan bu tür isimlerden bazılarıdır. Ancak, Yönetim Kurulu üyeliğine seçilmelerine rağmen gelenekçi bu isimlerin Kurum içerisinde karar verme mekanizmalarında etkili olduklarını söylemek yanlış olur. Zira, 40-50 kişiden oluşan Yönetim içerisinde bu isimler azınlıkta kalırlar ve istedikleri doğrultuda hareket etmeleri çoğunluğu oluşturan modernist öz Türkçecilerin engeline takılır. Modernistlerin etkili olduğu TDK içerisinde rahat hareket edemeyen ve açıkça çoğunluk tarafından istenmeyen bu gelenekçi isimler daha sonraki dönemde Kurum'dan bir bir ayrılmak zorunda kalırlar. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, DP iktidarı döneminde TDK eskisi gibi kelime türetmek ve yeni türetilen kelimeleri yaymak için çabalayan bir aktivistler organizasyonu olmaktan çıkıp, eski yazıtları basan ve dil konferansları düzenleyen bir akademik kurum halini alır.

Demokrat Parti'nin TDK'nın dili özleştirme çabalarını engellemek amacıyla ortaya koyduğu politiklardan bir tanesi de genel bütçeden her yıl TDK'ya ayrılan payın kaldırılması olur. TDK'ya bütçeden ayrılan pay önce 50.000 TL'den 10.000 TL'ye düşürülür. Daha sonra bu bütçe, Demokrat Parti Erzurum Milletvekili Bahadır Dülger'in 24 Ekim 1951'de önerdiği ve dönemin Milli Eğitim Bakanı Tefvik İleri ve Demokrat Parti'nin diğer milletvekillerinin destekledikleri tasarıyla tamamen ortadan kaldırılır. Kabul edilen tasarıda, "TDK'nın bilimsel kimliğini yitirmesi, günlük politik oyunların bir aleti olması ve milli dile bilinçli olarak verdiği zarar" gerekçe olarak gösterilir (LEVEND, 1972: 465). Böylelikle, hükümetlerin TDK'ya ve dolayısıyla özleştirme çabalarına vermiş oldukları resmi destek de kesilmiş olur.

Demokrat Parti'nin modernist öz Türkçecilik hareketini sekteye uğratmak için başvurduğu yollardan bir tanesi de bakanlık isimlerini öz Türkçe kelimelerden eski Türkçe kelimelere değiştirmek olur. Örneğin *bakan* "minister" yerine koydukları *vekil*; *başbakan* yerine *başvekil*; *savunma* yerine *müdafaa*; *dışişleri* yerine *hariciye*; *içişleri* yerine *dahiliye*; *eğitim* yerine *maarif*; *bayındırlık* yerine *nafla*; *tarım* yerine *ziraat* ve diğerleri bu türden yapılan değişikliklerdir.⁷ Bunlar dışında, dönemin Milli Eğitim Bakanlığı dili öz Türkçecilik hareketinden uzaklaştırmak için eline geçen her tür fırsatı ustaca kullanır. Bakan İleri, tüm konuşma ve demeçlerinde kendisinin ve hükümetinin öz Türkçe kelimelere karşı olduğunu, dilin *özleştirilmesi* değil *sadeleştirilmesi*

7 Bu türden yapılan diğer değişiklikleri karşılaştırmalı bir şekilde daha iyi görebilmek için bkz. (ÖZTÜRK, 1968).

tarafı olduklarını ve okul kitaplarının “gereksiz” öz Türkçe kelimelerden temizlenmesi gerektiğini açıkça belirtir (LEVEND, 1972). Bu açıklamalarla, resmi ağzılarda modernistlerin savunduğu *öz Türkçe* veya *arı Türkçe* söylemi yerini gelenekçilerin savunduğu *sade Türkçe* söylemine bırakır.

Demokrat Parti'nin modernist dil politikalarına karşı duruşlarının bir diğer göstergesi de 1945'de CHP'nin tek parti iktidarı döneminde öz Türkçeleştirdiği Anayasa'da kullanılan dili yeniden değiştirme çabalarında görülür. 1952 yılı başlarında, Demokrat Parti İstanbul Milletvekili, Dışişleri Bakanı ve aynı zamanda Türkoloji alanında yapmış olduğu ciddi çalışmalarla tanınan Fuad Köprülü, Anayasa dilinin “yaşayan dil” ile yazılması gerektiği savıyla, Anayasa'da kullanılan bazı öz Türkçe kelimeler yerine eskilerinin getirilmesini öneren bir tasarımı TBMM'ye sunar. *Belir-* yerine *tecelli et-*; *kurul-* yerine *teşekkül et-*; *güven* yerine *itimat*; *tek başına* yerine *münferit(en)*; *açık* yerine *alenî*; *kesin* yerine *kat'î*; *sanık* yerine *maznun*; ve *yetki* yerine *selâhiyet*, Köprülü ve arkadaşlarının değiştirmesini istedikleri kelimelerden bazıları oluşturur. CHP ve DP milletvekilleri arasında geçen sert tartışmalar sonrasında, DP İzmir Milletvekili ve Ekonomi ve Ticaret Bakanı Zühtü Hilmi Velibeşe'nin Meclis'e sunduğu yeni bir öneri kabul edilerek, 24 Temmuz 1952 yılında, 1924 *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu* dilinin aynen korunarak 1945 *Anayasası* yerine idame edilmesi benimsenir (LEVEND, 1972).

1960 ihtilaliyle birlikte, Türkiye'deki genel siyasal hayata paralel olarak dil politikasında da herşey modernistlerin lehine olacak şekilde tersyüz olur. Gerek Cemal Gürsel başkanlığında Mayıs 1960 - Ekim 1961 ve gerekse de İsmet İnönü başkanlığında Ekim 1961 - Şubat 1965 yılları arasında kurulan kabineler döneminde Bakanlık isimleri yeniden 1950 öncesinde olduğu şekilde değiştirilir. İhtilal sonrasında Milli Birlik Komitesi, TDK için Bütçeden belli miktarda payı yeniden ayırır. 28 Ocak 1961'de bütün bakanlıklara gönderilen resmi bir yazıda, Devlet Başkanı Cemal Gürsel resmi yazışma ve kullanımda Türkçe karşılıkları bulunan yabancı kökenli kelimelerin kullanılmamasını emreder (LEVEND, 1972: 488). İnönü döneminin Milli Eğitim Bakanı da aynı şekilde okullarda öz Türkçe kelimelerin yeniden benimsenmesini teşvik etmek amacıyla bazı tedbirler alır. Bakan İbrahim Öktem, 7 Aralık 1964 tarihiyle tüm ortaokul ve liselere gönderdiği bir genelgeyle, tüm okullarda bu amaçla bir Arı Dili Yayma Kolu kurulmasını emreder. Yine aynı tarihlerde, ders kitabı yazarlarına gönderdiği başka bir yazıda Bakan, yazarların okul kitaplarını yazarken öz Türkçe kelimeleri kullanma konusunda azami dikkat göstermelerini talep eder (LEVEND, 1972: 506). Oldukça fazla öz Türkçe kelime ihtiva eden 1961 Anayasa'sının kabulü ve eski Anayasa'nın yürürlükten kaldırılması da yine bu dönemde modernistlerin artı hanesine yazılması gereken bir durumdur.

1965’de Adalet Partisi’nin iktidara gelmesiyle birlikte durum bu sefer gelenekçilerin lehine döner. Demokrat Parti’nin devamı olan Adalet Partisi, doğal olarak DP’nin dil politikasında benimsediği prensipleri devam ettirerek, öz Türkçecilik hareketini baltalamaya çalışır. Her ne kadar DP’ye göre AP biraz daha temkinli davranarak, modernist politikalara karşı eskiden olduğu kadar sert muhalefet gösteremezse de, TDK çatısı altında toplanan modernistlerin dili özleştirme çabalarını belli ölçüde örselemeye çalıştığı ve onların hareket sahasını daralttığı söylenebilir. Ekim 1967’de tüm valilere ve resmi kuruluşlara gönderilen bir genelgede, AP’li Milli Eğitim Bakanı İlhami Ertem, dilin özleştirilmesi çabalarına göndermede bulunarak “dildeki abartılardan uzak durmaları” çağrısında bulunur. 1967 yılında Anayasa dilini resmi yazışmalarda esas olarak kabul eden ve CHP milletvekilleri tarafından Meclis’e sunulan “Devlet Dilinde Birliğin Sağlanması” başlıklı yasa önerisi çoğunluğu oluşturan AP milletvekilleri tarafından reddedilir. TDK’nın mevcut statüsünü değiştirerek, bir Bilim Akademisi haline getirmeyi öngören AP milletvekilleri de CHP’li milletvekillerinin sert muhalefeti karşısında geri adım atmak zorunda kalırlar (LEVEND, 1972: 515).

Dil konularında olduğu gibi, siyasal alanda da devam eden sert rüzgarlar, 12 Mart 1971 askeri müdahalesiyle geçici bir süre için hızını keser. 1960 darbesinde olduğu gibi, bu müdahale de modernistlerin lehine bir siyasi atmosfer oluşturur. Adalet Partisi’nin iktidarı teslim etmesi ve askerlerin desteğiyle oluşturulan hükümetin başbakanı Nihat Erim aynı zamanda hem CHP’nin hem de TDK’nın bir üyesidir ve öz Türkçecilik hareketinin devamı ve benimsenmesi konusunda katkı sağlar. Hükümetten gelen destekle, TDK 1970’li yılların başlarında yeniden dili özleştirme çabalarına hız vererek, değişik bilim dallarında kullanılan çok sayıda kavramın özleştirilmesine ağırlık verir. Modernist öz Türkçecilerin tıpkı 1960 müdahalesinde olduğu gibi, bu askeri müdahale için ortaya koydukları sevinç çığlıkları, iki askeri müdahalenin de modernistlerin lehine sonuçlar doğurduğunun en yalın ispatı olsa gerektir. O dönemlerde, başkanlık da dahil olmak üzere uzun bir süre TDK’da etkili konumlarda bulunmuş ve modernistlerin etkili bir ismi olan Agah Sırrı Levend’in aşağıdaki sözleri, modernistlerin bu müdahalelerin oluşturduğu atmosferden ne kadar da hoşnut olduklarının göstergesidir: “*Bu muhtıra (1970’i kastediyor, YB) tam zamanında yapılmış bir uyarıydı. Ülkenin sahipsiz olmadığı bildiriliyordu. Bu kesin hatırlatma üzerine fırtına dindi, çığlıklar kesildi, yumulan gözler açıldı ve Atatürk bütün varlığıyla karşımızda canlandı*” (LEVEND, 1972: 532).

1980 askeri müdahalesine kadar, tüm siyasal alana paralel olarak dil konularında da çatışma tüm hızıyla devam eder. Bu tarihe kadar modernistlerin dili özleştirme çabalarındaki başarısı da iktidarda olan partinin hangisi

olduğuna bağlı olarak değişir. CHP'nin iktidarda olduğu dönemlerde, TDK resmi destek bulurken, sağ partilerin iktidarında bu destek kesildiği gibi ciddi engellerle karşılaşır. Bülent Ecevit başkanlığındaki CHP'nin iktidarda olduğu dönemde, tıpkı eski dönemlerde olduğu gibi bazı bakanlıklar yayınladıkları genelgelerle ve demeçleriyle dili özleştirme çabalarına destek verirler. Öz Türkçecilik hareketinin bilinçli ve hararetle bir savunucusu olan Ecevit'in kendi kullandığı öz Türkçeyle, Türkçe kökenli kelimelerin toplum içinde benimsenmesinde çok önemli katkısı olmuştur. Aynı zamanda TDK üyesi de olan Ecevit'in, *imkân, ihtimal, teşhis etmek, şehir ve koordinasyon* gibi yabancı kökenli kelimeler yerine tercih ettiği sırasıyla *olanak, olasılık, saptamak, kent ve eşgüdüm* gibi öz Türkçe kelimeleri radyo ve televizyon konuşmalarında ve basına verdiği demeçlerde ısrarlı bir şekilde kullanması, bu kelimelerin çok geniş halk yığınları tarafından olmasa da, en azından kendi taraftarları arasında benimsenmesinde çok büyük etkisi olduğu şüphesizdir.

Milli Cephe Koalisyonu'nun 1975'te işbaşına gelmesiyle birlikte modernistlerin dili özleştirme çabaları yeniden ciddi bir şekilde sekteye uğrar. Tıpkı eski sağ-parti iktidarları döneminde olduğu gibi, Milli Cephe hükümeti döneminde de yayınlanan genelgeler ve verilen demeçler yeni türetilen öz Türkçe ve "milli dille uyumsuz" kelimelerden kaçınmayı emreder mahiyettedir. Koalisyon ortağı Milli Selamet Partisi'nin elinde bulunan Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan bir genelgede "devlet dairelerinde ve fabrikalarda öz Türkçe kelimelerin kullanılmasına izin verilmemesi" istenir. Aynı dönemde bazı yetkili MSP temsilcileri tarafından Arap alfabesine yeniden geçme gerekliliği dahi dile getirilir (ÖZDEMİR, 1976: 91-112).

Milli Cephe Hükümetleri döneminde modernist dil politikaları aleyhine olan önemli başka bir adım da okul kitaplarının yeniden yazılması olur. Bu adımın arkasında yatan asıl sebep, okul kitaplarındaki öz Türkçe kelimelerin atılarak, "milli dil"le uyumlu bir hale getirilmesinin sağlanmasıdır. Bu amaçla, okul kitaplarını yazacak yazarlar, gelenekçi kanada yakın olan isimler arasından dikkatle ve özenle seçilir. Liselerde okutulmak üzere Muharrem Ergin'e yazdırılan Dil Bilgisi ve Mehmet Kaplan'a yazdırılan Türk Dili ve Edebiyatı kitapları, MEB tarafından 1976 yılından geçerli olmak üzere okul kitabı olarak kabul edilir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi profesörü olan her iki yazar da gelenekçi kanadın en önemli isimleri arasında yer alır ve aleni bir şekilde dilin özleştirilmesi hareketine karşı olduklarını defalarca ortaya koyarlar.

1977 yılında CHP'nin yeniden iktidara gelmesiyle birlikte en azından resmi makamlar nezdinde durum yeniden modernistlerin lehine işlemeye başlasa da, gelenekçiler kurdukları farklı sivil toplum kuruluşları ve yayınladıkları çok sayıda eserle TDK önderliğinde gelişen özleştirme

çabalarına meydan okumaya devam ederler. *Tercüman* gazetesinin 19 Aralık 1979'da bu amaçla başlattığı "Yaşayan Türkçemiz" hareketi büyük ses getirir. *Tercüman* yönetimi, ilk sayısında "dilini onu yaratan milletten uzaklaştırdığını, hem geçmişle hem de dış Türklerle olan bağının koparıldığını ve Türk dilinin kelime, gramer ve sentaks yönlerinden çöktürülerek Cumhuriyet dönemi boyunca en zayıf günlerine getirildiğini" gerekçe göstererek, bu hareketi başlattıklarını ilan ederler (TERCÜMAN, 1981: 5-6).

Yaklaşık iki yıllık bir süre boyunca *Tercüman*'ın *Yaşayan Türkçemiz* hareketi çeşevinde yüzlerce makale ve yazıyla modernist elit ve özellikle TDK dilin bu hale getirilmesinden sorumlu tutularak eleştirilir. *Tercüman*'ın bu hareketine gelenekçi kanadın en önde gelen onlarca ismi katkıda bulunur. Bunlar arasında Tahsin Banguoğlu, Ahmet Bican Ercilasun, Hasan Eren, Necmettin Hacıeminoğlu, Zeynep Korkmaz, Osman Fikri Sertkaya ve Faruk Kadri Timurtaş gibi çok önemli türkologlar da yer alır. Aynı zamanda bir TDK üyesi de olan Zeynep Korkmaz'a bu harekete katılmasından dolayı kendi kurumundan gelen baskılar sonucunda, Korkmaz basına da dağıttığı ve Kurum'u sert bir şekilde eleştirdiği açık bir mektupla, TDK Yönetim Kurulu üyeliğinden ayrılır (ACAR, 1983).

Tercüman'ınkine benzer nitelikteki bir meydan okuma da Siyasi ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, (SİSAV)'dan gelir. SİSAV'ın 22 Aralık 1980'de topladığı Türk Dili Semineri'ne geniş bir halk kitlesi ve medya büyük bir ilgi gösterir. Yine gelenekçi kanattan Tahsin Banguoğlu, Ahmet Bican Ercilasun, Muharrem Ergin, Hasan Eren, Zeynep Korkmaz ve Faruk Kadri Timurtaş gibi önemli isimlerin katıldığı bu Seminer'e, dönemin Devlet Başkanı Kenan Evren ve Başbakan'ı Bülent Ulusu'dan da tebrik mesajı gönderilir. TDK, Seminer'e herhangi bir katkıda bulunmadığı gibi, Başkanı Şerafettin Turan imzasıyla gönderdiği mesajda, Seminer'in içeriğine karşı açık düşkünlüğü ve eleştirilerini dile getirir. Seminer'e katılan ve aynı zamanda bir TDK üyesi olan Hasan Eren, önce yaptığı bir açıklamayla Seminer'e TDK adına değil, kendi şahsı adına katıldığını belirtir. Seminer'den kısa bir süre sonra da TDK üyeliğinden istifa eder (ACAR, 1983).

Tüm bu tartışma ve çatışmalara rağmen, modernistlerin dili özleştirme çabalarında belli ölçüde başarı sağladıklarını söylemek yanlış olmaz. TDK'nın 1972'de yayınladığı bir eserde, edebi dilde kullanılan Türkçe kökenli kelimelerin genel oranının %70'i geçtiği, bir yazarın eserinde %80 oranında Türkçe kökenli kelime kullanmasının artık yadırganmadığı, hatta eserlerinde %90 oranında Türkçe kelime kullanan yazarların dahi olduğu belirtilmektedir (TDK, 1972: 127). 1981 yılında yayınlanan başka bir eserde TDK, özleştirme hareketinin ulaştığı başarıyı ilginç bir karşılaştırmayla dile getirir. Bu eserde, 1900 yılında Şemseddin Sami tarafından yazılan ve 11.000 Türkçe, 13.000

Arapça, 3.700 Farsça ve 1300 Batı dili kökenli olmak üzere toplam 29.000 kelime ihtiva eden *Kâmus-ı Türkî* adlı eserdeki toplam 16.700 Arapça ve Farsça kökenli kelimedenden 10.000 kelimeye özleştirme hareketi çerçevesinde karşılık bulunduğu iddia edilmektedir (TDK, 1981: 30). Modernistlerin dili özleştirme çabalarında oldukça önemli yol aldıkları şüphe götürmez; ancak, yeni türetilmiş kelimelerin geniş halk yığınları tarafından yaygın bir şekilde benimsenmedikleri ve gelenekçi elit tarafından da bilinçli olarak kullanılmadıkları dikkate alınır, TDK'nın vermiş olduğu bu istatistiki verilere temkinli yaklaşmakta fayda vardır. Bu tür verilerin toplumun sadece belli bir kesimi, yani modernist elitler, açısından geçerli olduğunu söylemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

1950 ve 1980 arası tarihi süreci özetlemek gerekirse, bu dönemin modernistler ve gelenekçiler arasında çetin tartışma ve çatışmalarla geçtiği söylenebilir. Çok partili düzene geçildiği bu dönemde dil politikası siyaset ile çok yakın bir ilişki içerisinde şekillenir, daha doğrusu şekillenemez. TDK önderliğinde yürütülen dili özleştirme çabaları sadece CHP'nin iktidarda olduğu dönemler ile 1960 ve 1971 askeri müdahalelerin oluşturduğu konjektürde resmi destek görürken, milliyetçi-muhafazakar partilerin iktidarında hiçbir resmi destek görmediği gibi, ciddi engellemelerle karşılaşır. Modernistler, dili özleştirme çabalarında belli bir masafe alsalar da, geniş halk kitlelerinin bu dili benimsemedeki isteksizlikleri ve gelenekçi elitin çetin direnci, modernistlerin amaçlarına ulaşmalarında ciddi engeller oluşturur.

3.4. 'Post-Modern' Dönem: Gelenekçiler 'in' Modernistler 'out'

Gelenekçiler ve modernistler arasında gerek siyasal alanda ve gerekse dil alanında çetin çatışmalar sürerken, Türkiye üçüncü bir askeri müdahaleyle karşı karşıya kalır. 12 Eylül 1980 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yönetime el koymasının doğurduğu siyasal ortam, bundan önceki iki askeri müdahalenin aksine, gelenekçilerin lehine olur. 12 Eylül rejiminin oluşturduğu siyasal ortam ve özellikle TDK nezdinde yaptığı kurumsal düzenlemeler, modernistlerin yıllardan beri sürdürdükleri özleştirme hareketini bir daha geriye dönülemeyecek şekilde sonlandırır. TDK özerk yapıdan çıkarılarak, bir devlet kurumu haline getirilir. Kurumdan modernistler dışlanarak, yerlerine gelenekçiler atanır. Şimdi Türkçü gelenekçilerin etkin oldukları TDK, dili özleştirme çalışmalarına son vererek, kendi oriyantasyonları doğrultusunda bir dil politikası uygulamaya çalışırlar. Modernistlerin ihmal ettikleri Osmanlı kültür mirasını ve özellikle Osmanlıcanın Arapça ve Farsça elementlerini dolaylı da olsa yeniden teşvik ederler. Türkçü bir kimlik algılamasıyla hareket

eden yeni Kurum üyeleri, Türkiye dışındaki Türki elementleri rehabilite etmeye başlarlar.

Askeri rejimin modernistleri şoke eden ilk adımı, TDK'nın statüsüyle ilgili Anayasa'da yaptığı değişiklik olur. Her zaman Atatürk'ün gerçek takipçileri ve Atatürkçülüğün gerçek temsilcileri olduklarını belirten TDK üyelerinin ve özleştirme hareketi savunucularının inanılmaz karşı koyuşlarına rağmen, askeri rejimin vesayetindeki Danışma Meclisi, 1982 Anayasa'sına koydukları 134. maddeyle TDK'yı özerk veya yarı özerk statüden çıkararak, Başbakanlığa bağlı sade bir devlet kurumu haline getirirler. Anayasa'ya konulan bu yeni madde şöyledir: *"Atatürkçü düşünceyi, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini, bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak ve yaymak ve yayınlar yapmak amacıyla; Atatürk'ün manevi himayelerinde, Cumhurbaşkanının gözetim ve desteğinde, Başbakanlığa bağlı; Atatürk Araştırma Merkezi, Türk Dil Kurumu, Türk Tarih Kurumu ve Atatürk Kültür merkezinden oluşan, kamu tüzelkişiliğine sahip 'Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu' kurulur."* 11 Ağustos 1983 yılında kabul edilen 2876 sayılı kanunla Türk Tarih Kurumu ile birlikte Türk Dil Kurumu da, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (AKDITYK)'na bağlanarak yeni baştan dizayn edilir. Bu kanunla AKDITYK ile birlikte, TDK ve TTK da yeni yönetim kurullarına kavuşur. 19 Ekim 1983'te TDK Başkanı Şerafettin Turan'ın yerine, öz Türkçecilik hareketine karşı tutumuyla bilinen Hasan Eren atanır. Kurum'un başkanlığını Turan'dan devralmaya giden Hasan Eren'e, Turan'ın söylediği *"devir söz konusu değildir, yalnızca teslim ederiz"* (ÖZEL, vd., 1986: 47) sözleri, hem modernistlerin askeri rejimin ortaya koyduğu siyasal davranışa olan tepkileri, hem de modernistler ve gelenekçiler arasındaki tansiyonun dercesini göstermek açısından önemlidir.

TDK'daki değişiklikler elbette bununla sınırlı kalmaz. Kurum daha muhafazakar ve akademik bir atmosfer oluşturulacak şekilde silbaştan organize edilir. Kurum'dan dışlanma sırası, 1983 öncesinden farklı olarak, bu sefer modernist öz Türkçecilerdedir. 20'si Başbakan'ın başkanlık ettiği Yüksek Kurul ve diğer 20'si Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilmek üzere toplam 40 kişilik bir akademik kurul TDK'nın yeni başkanının yönetiminde çalışmaya başlar. Genelde üniversitelerin Türk Dili ve Edebiyatı bölümlerinden bu Akademik Kurul'a seçilen üyeler çok büyük bir çoğunlukla modernistlerin öz Türkçecilik hareketine karşı çıkan gelenekçi kanattan seçilir. Şerafettin Turan, Oktay Akbal, Ömer Asım Aksoy, Doğan Aksan, Cahit Külebi, Emin Özdemir, Tahsin Yücel ve Talat Tekin gibi öz Türkçeciliğin harareti temsilcileri olan modernistler, Dil Kurum'undan dışlanarak veya atılarak yerlerine Hasan Eren, Ahmet Bican Ercilasun, Zeynep Korkmaz, Ahmet Temir, İsmail Parlatur, İnci

Engünün, Hasibe Mazıoğlu, Fikret Türkmen, Hamza Zülfükar ve Osman Fikri Sertkaya gibi gelenekçi kanadın önde gelen isimleri yerleştirilir.

Dil konularında uzlaşmaya bir türlü varamayan ve işbirliği için zemin oluşturamayan modernist ve gelenekçiler eskiden olduğu gibi ayrı ayrı mücadelelerine devam ederler. 1985’de elli üçüncüsü düzenlenen Dil Bayramı’nı Ankara’da Kurum’un eski ve yeni temsilcileri ayrı ayrı düzenledikleri etkinliklerle kutlarlar. Yeni TDK’nın aktivitelerini eleştiren eski TDK üyeleri, Eylül 1987’de şimdi gelenekçilerin yönetiminde olan Türk Dil Kurumu’na karşılık, Türk Dili Derneği’ni kurarlar. Aynı grup, TDK’nın resmi yayın organı olan *Türk Dili*’ne karşılık *Türk Dili Dergisi*’ni yayınlamaya başlarlar. Bu tür faaliyetleriyle modernistler, gelenekçilerin denetimindeki TDK’nın faaliyetlerine kurumsal düzeyde direnç göstermeye çalışsalar da, bu davranışlarında başarılı olduklarını söylemek pek mümkün değildir. 1983 sonrasında modernistler seslerini eski dönemlerin aksine geniş bir kitleye ulaştıramazlar ve dolayısıyla dil politikasını etkileme konusunda da arzuladıkları başarıyı ortaya koyamazlar.

TDK’yı ele geçiren gelenekçilerin “post-modern” dönemde ortaya koydukları muhtemelen en önemli etkinliklerden bir tanesi, modernistlerin başlattıkları dili özleştirme çabalarını tamamıyla rafa kaldırmak olur. Bu amaçla, 1984 yılında daha önceki TDK tarafından türetilen 205 öz Türkçe kelime devlet televizyonu olan TRT Yönetim Kurulu tarafından “sakıncalı kelimeler” olarak nitelendirilip, radyo ve televizyonlarda kullanılmaları yasaklanır. Aynı kelimeler, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından da aynı kategoriye sokularak, ders kitaplarında kullanılmaları yasaklanır. Basında “Ecevit sözcükleri” olarak da nitelendirilen “sakıncalı” kelimeler listesi genelde isim köklerine getirilen “yanlış” isim yapma ekleriyle türetilmiş *doğa* (tabiat) ve *biçem* (üslup) gibi kelimeleri, *görsel*, *evrensel* ve *dinsel* gibi -sAl ekinden oluşturulan kelimeleri ve *öngörü* gibi öneklerle yapılan kelimeleri içerir. Yasaklanan listedeki en ilginç kelimeler ise sol ideolojiyle özdeşleşen *özgürlük*, *devrim*, *barış*, *eşitlik*, *emek*, *sömürü* vb. gibi kelimelerdir. Bu ilginç kelime yasaklama olayının arkasında, o dönemde aynı zamanda TRT Yönetim Kurulu üyeliklerinde de bulunan TDK’nın iki etkili ismi Hasan Eren ve Zeynep Korkmaz’ın olduğu iddia edilir.⁸

Gelenekçilerin bu dönemde dili özleştirme çabalarını baltalayan ve eski kelimelerin kullanılmasını teşvik eden bir diğer çalışması da TDK nezdinde yürüttükleri “Yabancı Kelimelere Karşılık Bulma” adlı projedir. Türkçü

8 Bu tür iddialar için örneğin, bkz. Ali PÜSKÜLLÜOĞLU, “TRT ve Yeni TDK’nın İşleri.” (ÖZEL, vd. 1986: 168-171) içinde.

kanadın en etkili isimlerinden biri olan Ahmet Bican Ercilasun başkanlığında Şubat 1994'te başlatılan bu projeye son yıllarda Türk diline giren yabancı kökenli kelimelere Türkçe karşılıklar bulunup kamuoyuna duyurulması hedeflenmiştir. Her ay düzenli olarak 15-20 yabancı kökenli kelimeye Türkçe karşılık bulan TDK, bulgularını hem Kurum'un resmi yayın organı olan *Türk Dili* dergisinde yayınlar, hem de tüm TRT ve diğer basın-yayın organlarına yayınlamaları ve benimsemeleri umuduyla gönderirler. 1998 yılının sonuna kadar Kurum 1000'e yakın kelimeye karşılık bulur. Bu kelimeler daha sonra *Yabancı Kelimelere Karşılıklar* başlığıyla Kurum tarafından ilki 1995 ve ikincisi 1998 yılında olmak üzere iki kitapta yayınlanır.

Bu projede dikkat çeken en önemli nokta, yerlerine Türkçe kelimeler önerilen "yabancı" kelimelerin tamamının Batı kökenli kelimeler olmasıdır. *Air-conditioner, e-mail, forvet, non-stop, part-time, software, talk şov, amortisman, antet, hinterland, kaos, mega (<meGas) vb.* İngilizce ve diğer batı kökenli kelime için Kurum'un önerdiği, sırasıyla, *havalandırma, elmek (<elektronik mektup), ileri uç, duraksız, yarım gün, yazılım ve çene yarışırma, aşınma, başlık, art bölge, kargaşa, büyük vb.* önerilen Türkçe kökenli kelimelerden sadece birkaçıdır. Diğer ilginç nokta, tüm bu proje çerçevesinde yabancı olarak tanımlanıp Türkçe karşılık önerilen tek bir Arapça ve Farsça kelime olmadığı gibi, Türkçe karşılık olarak belirtilen kelimelerin çoğu köken bakımından Türkçe olmaktan ziyade Arapça veya Farsça'dır. Örneğin projenin isminde Kurum "sözcük" gibi az ya da çok tutmuş bir Türkçe kökenli kavram yerine Arapça kökenli "kelime" kavramını uygun görmüştür. Bu örnekler elbette çoğaltılabilir. Ancak burada asıl vurgulanmak istenilen, Kurum'un eski ve yeni temsilcileri arasındaki algılama farkıdır. Bilindiği gibi modernistlerin hedef tahtasında Arapça ve Farsça gibi Doğu kültürüne ait kelimeler varken, gelenekçiler Batı kökenli kelimeleri hedef tahtasına oturtarak dilden atmaya çalışmışlardır. Bunun her iki gurubun kimlik algılamalarıyla yakından ilgisi vardır.

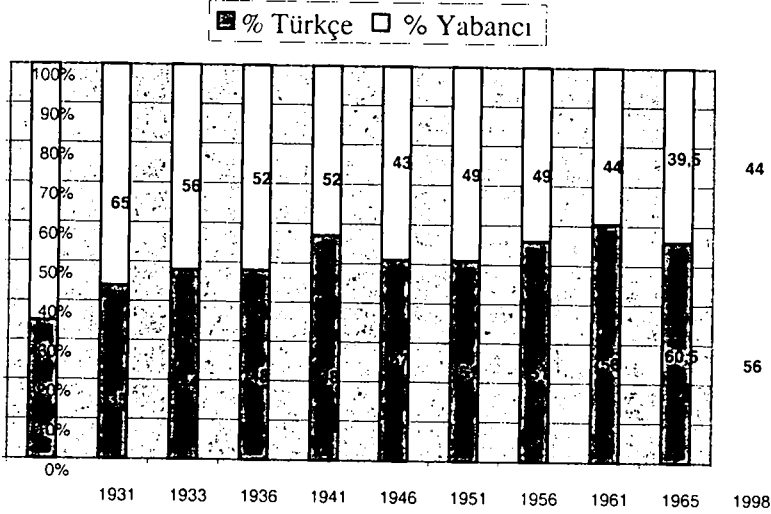
Gelenekçiler benimsedikleri Türkçü kimlik algılamalarına paralel olarak, 1983 sonrasında özellikle Orta Asya'daki Türki gruplar ile dilsel ve kültürel yakın ilişki kurma çabası içerisinde olurlar. Tüm Türk dünyasında ortak olarak kullanılabilecek bir yazı dilinin yaratılması Türkçü miliyetçilerin en önemli hedeflerinden bir tanesini oluşturur. Bu amaçla, 1983 sonrası TDK'nın etkili isimlerinden olan Zeynep Korkmaz, kısa ve orta vadeli bir çalışma programı önerir. Bu plan, ortak bir Türk alfabesinin geçerli kılınması; ortak yazı dili bilincinin oluşturulması; Türk lehçeleri arasında karşılıklı gramer ve sözlüklerin hazırlanması ve edebi metinlerin karşılıklı olarak okul kitaplarına alınması gibi hedefleri de içeren toplam on maddeden oluşur (KORKMAZ, 1995: 168-171).

Korkmaz ve diğer bazı gelenekçilerin bu tür planları 1983 sonrasında sıklıkla dile getirilir ve belli oranda uygulama alanları bulur; ancak, bunlar hamasetin çok da ötesine gidemez. Örneğin, TDK'nın “Yabancı Kelimelere Karşılık Bulma” projesi çerçevesinde Türkçe’de kullanılan bazı yabancı kökenli kelimeler için Türki dillerde kullanılan karşılıkları önerilir. *Kondisyon* için *erk*; *slogan* için *uran*; *nüans* için *çalar*; *lobi* için *dalan*; *kota* için *ülüş* ve *class* için *orun* (*bussiness class* için *işlik orunu*) bu türden önerilen çağdaş Türk lehçelerinden alınmış Orta Asya kökenli kelimelerdir. Ancak bu tür kelimelerin dilde tutunduğunu söylemek pek de mümkün değildir.

Gelenekçiler bazı hedeflerine ulaşmada gerçek anlamda bir başarı sağlayamamakla birlikte, özellikle Türkçü kanadın 1983'ten beri Türk dil politikasının şekillenmesinde diğer ulusal elite karşılaştırıldığında en önemli ve etkili rolü oynadıkları muhakkaktır. En azından, modernistlerin Cumhuriyetle birlikte başlatıp 1980'e kadar getirdikleri dili özleştirme hedeflerini belli oranda durdurdukları söylenebilir. Bazı ampirik çalışmalar, modernistlerin “Türk dilini yabancı diller boyunduruğundan kurtarma” hedeflerinin 1980 sonrasında erozyona uğradığını göstermektedir. Dilin Türkçeleşmesi konusunda tüm yıllara yayılabilecek şekilde sistematik çalışmalar maalesef mevcut değildir. Kamile İMER (1973)'in 1931 ve 1965 yıllarını ve Ömer DEMİRCAN (2002)'in ise sadece 1998 yılını kapsayan çalışmaları, incelememizde yararlandığımız ampirik kaynakları oluşturmaktadır. TABLO 2’de sunulan veriler, bu kaynaklardan alınan ampirik verilere dayanmaktadır.⁹

TABLO 2: Ususal Gazetelerde Kullanılan Yabancı Kelimelere Karşın Türkçe Kökenli Kelimelerin Oranı (1931-1998)

9 Kamile İmer kendi analizinde kullandığı metodolojiyi ayrıntılı bir şekilde aktarmıştır. Maalesef aynı şeyleri Demircan için söylemek mümkün değildir. Dolayısıyla Demircan'ın İmer'le aynı metodolojiyi takip edip etmediğini söylemek de olanaksızdır. Doğrusu Demircan'ın 1998 yılı için Hürriyet gazetesi için verdiği % 23 oranı inanılmaz derecede düşük bir oran olarak görünüyor. Ancak, dilin tarihsel süreç içerisinde “yerlileştirilmesi” ile ilgili başka kaynak bulamadığımızdan, bu analizimizde Demircan'ın 1998 yılı için aktardığı verilere dayanmak durumundayız.

(Kaynaklar: 1931-1965 yılları için (İMER, 1973: 175-190) ve 1998 yılı için (DEMİRCAN, 2000: 27).

TABLO'dan da görüleceği gibi, 1931 yılında Türk gazetelerinde kullanılan dilin sadece % 31'i Türkçe kökenli kelimelerden oluşurken, bu oran genelde modernistlerin etkili oldukları bir dönemin sonuna gelindiği 1965 yılında % 60,5'e kadar yükselir. Demokrat Parti'nin iktidarda olduğu dönemlerdeki ölçümlerde çıkan oranların (1951'de %51, 1956'da %51 ve 1961'de %56) hem öncesindeki (1946'da %57) ve hem de sonrasındaki (1965'te %60,5) yıllara göre düşük çıkması tesadüfi olmasa gerektir. Bunun, daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, Demokrat Parti'nin oluşturduğu siyasal ortamla ve dilin özleştirmesine karşı çıkan gelenekçi elite verdiği resmi destekle ilişkisi vardır. Yine çok-partili dönemde gelenekçilerin modernist politikalara karşı ortaya koydukları sert meydan okumaların etkisiyle ve "post-modern" dönem olarak adlandırdığımız 1983 sonrası dönemde de TDK'yı bizzat ele geçirecek dil politikalarını doğrudan etkileme olanağına sahip olmalarının bir sonucu olarak, 1998 yılında Türk gazetelerinde kullanılan Türkçe kökenli kelimelerin oranı %56'ya inmiştir. Bu da, özellikle 1983 sonrası dönemdeki faaliyetleriyle, gelenekçilerin modernistlerin dil politikasını tersyüz ettiklerinin bir ispatı olarak gösterilebilir.

Sadece *Cumhuriyet*, *Milliyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde kullanılan dilin tarihi süreç içerisinde değişimini daha ayrıntılı bir şekilde yansıtan aşağıdaki

TABLO modernist özleştirme hareketinin 1983 sonrası gelmiş olduğu noktayı daha çarpıcı bir şekilde ortaya koyacaktır.

TABLO 3: Üç Gazetede Türkçe Kökenli Kelimelerin Yıllara Göre Oranı (1931-1998)

	1931	1933	1941	1946	1951	1956	1961	1965	1998
Cumhuriyet	39	40	45	54	56	53	53	57	77
Milliyet	n.a.	43	n.a.	n.a.	56	53	60	66	48
Hürriyet	n.a.	n.a.	n.a.	n.a.	56	43	53	60	23

(Kaynaklar: 1931-1965 yılları için (İMER, 1973: 175-190) ve 1998 yılı için (DEMİRCAN, 2000:27).

Yukarıdaki TABLO'dan, sadece her zaman için sol ve Kemalist çizgide yayın yaptığı bilinen *Cumhuriyet* gazetesinde modernist dil reformunun başlangıcından 1998 yılına kadarki dönemde kullanılan Türkçe kökenli kelimelerin oranının sistematik bir şekilde yükseldiği görülecektir. *Cumhuriyet* gazetesindeki Türkçe kelimelerin oranı, dil reformunun başlangıcı olarak kabul edebileceğimiz 1931 yılında sadece %39 iken, bu oran 1941'de %45'e, 1951'de % 56'ya ve 1965'te %57'ye çıkmıştır. Çok daha önemlisi, 1998 yılında dahi bu oranın yükselerek %77'ye çıkmış olması, Türkçeleşme veya özleştirme hareketinin, gelenekçilerin engellemelerine rağmen modernistlerin bakış açısını yansıtan bir gazetede devam ettirildiğinin bir göstergesidir.

Milliyet ve *Hürriyet* gazetelerinde durum *Cumhuriyet* gazetesinden biraz daha farklıdır. Siyasal yönden merkeze yakın olan bu iki gazetede kullanılan dil genel trendi yansıtmaktadır. Bu iki gazetede kullanılan Türkçe kökenli kelimelerin oranı, tıpkı *Cumhuriyet* gazetesi örneğinde olduğu gibi, dil reformunun başlangıcından 1965'e kadar bir yükselme göstermektedir. *Milliyet* gazetesinde bu oran 1933'te % 43 iken 1965'te %65'e, *Hürriyet* gazetesinde ise 1951'de %51 olan Türkçe kelimelerin oranı 1965'te %60'a yükselmiştir. 1998 verileri 1965'le karşılaştırıldığında, *Cumhuriyet* gazetesinden farklı olarak, hem *Milliyet* hem de *Hürriyet*'te kullanılan Türkçe kelime oranlarının düştüğü görülecektir. *Milliyet* örneğinde bu oran %66'dan %48'e inerken, *Hürriyet* gazetesinde ise çok daha dramatik bir düşüş göstererek %60'dan %23'e inmiştir. Bu da modernistlerin dili özleştirme çabalarının 1980 sonrası dönemde gelenekçiler tarafından durdurulduğunu ve tersine çevrildiğini göstermektedir.

Tüm bu verilerden iki önemli sonuç çıkarılabilir. Birincisi, modernistlerin dili özleştirme hedefi sadece Kemalist modernist ideallere sıkı sıkıya bağlı *Cumhuriyet* gazetesi etrafında toplanmış toplumun belli bir kesimi tarafından tam olarak benimsenmiştir. Aynı şeyleri toplumun tüm kesimleri için söylemek mümkün değildir. Merkeze yakın *Milliyet* ve *Hürriyet* gazetelerinde kullanılan dilin farklı olması bunun göstergesidir. İkincisi, en son veriler gözönünde bulundurulduğunda, Türkiye’de şu anda kullanılan birbirinden oldukça farklı dillerin varolduğu söylenebilir. Şöyle ki, 1998 verilerine göre *Cumhuriyet* gazetesinde kullanılan dilin %77’sinin Türkçe kökenli kelimelerden oluşurken, *Hürriyet* gazetesinde bu oranın sadece % 23 olması, aslında bu iki gazete de kullanılan dillerin adı Türkçe olsa da birbirinden oldukça farklı diller olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda, planlı ve uzun bir dönem sürdürülen dil reformuna rağmen, Türk dilinin konsolide bir dil haline gelemediğinin ve dilde bir kos yaşandığının da göstergesidir.

Özetlemek gerekirse, Türkiye 1983 sonrası dönemde modernist dil politikalarından uzaklaşan bir süreci yaşamıştır. 1982 Anayasası’yla TDK’da yapılan kurumsal değişiklikler sonucu, Kurum gelenekçilerin kontrolüne geçer. Bunun doğal bir sonucu olarak, dil konusunda modernist oriyantasyon yerini gelenekçi uygulamalara bırakır. Öncelikle Kemalist modernistler çok büyük oranda Kurum’dan atılırlar veya ayrılmak zorunda kalırlar. Bunun bir sonucu olarak modernistlerin dili özleştirme çabaları rafa kaldırılır. Modernistlerin, vaktiyle Arapça ve Farsça kelimelere karşı açmış olduğu savaşı; gelenekçiler, Batı kökenli kelimelere karşı başlatırlar. Yeniden yapılanan TDK öncülüğünde, gerek Türk-İslam geleneğinden ve gerekse çağdaş Türk lehçelerinden kelimelerin kullanılmasının teşvik edildiği yeni bir trend başlatılır. Bu aslında gelenekçilerin, modernistlerin etnik ve dini öğeleri dışlayan ve Anadolu Türk elementleri çerçevesinde oluşturmak istedikleri kimlik algılamalarını terk edip, Türk-İslam geleneğinden gelen öğelerle birlikte günümüz Orta Asya’sının elementlerini de kapsayacak şekilde daha geniş bir kimlik anlayışını yerleştirmeye çalıştıklarını göstermektedir. Gelenekçilerin tüm bu politikaları sonucunda, 1983 sonrası dönem, günlük dilde kullanılan Türkçe kökenli kelimelerin oranının düştüğü ve dolayısıyla modernistlerin dili özleştirmeye dayalı dil politikalarının tersyüz olduğu bir dönem olur.

4. SONUÇ

Zülfü Livaneli, Sabah gazetesinde yazdığı “Dedelerinin Yazdığını Okuyabilen Toplum Olmak” başlıklı yazısında Cumhuriyet elitini eleştirir. Livaneli Cumhuriyet’le birlikte “yüzyıllara dayanan İslam ve Doğu kültür

birikiminin, Batı uygarlığıyla diyaloga ve karşılıklı etkileşime açılmasıyla dünyanın en ilginç kültür bileşimlerinden birisi”ni ortaya çıkarmanın mümkün olduğunu, ancak bu “altın fırsat”ın tercih edilmediğini belirtir: “Osmanlı devletine son verme anlamına gelen siyasi çaba, kültür alanına da yaygınlaştırıldı ve bu siyasal karar sonucu ülkenin kanı değiştirilir gibi kültürü değiştirildi. Halka Latin alfabesi öğretildi, Alman besteci Paul Hindemith davet edilerek polifonik müzik eğitimi başlatıldı. Dolayısıyla ülkenin aydın kesimi, yüzyıllardır ait olduğu Doğu’dan koptu ama Batı kültürüne de eklemlemediği için arada kaldı” (LİVANELİ, 2001).

Livaneli’nin aynı yazısında ortaya koyduğu şu cümleleri, hem bugün Türk dilinin ve kültürünün içinde bulunduğu durumu çok iyi özetleyen bir özeleştirme olması, hem de bu çalışmamızda ortaya koyduğumuz tezleri desteklemesinden dolayı alıntıya değerdir: “Bugün Türkiye ne Batıdır, ne Doğu. Ne Akdeniz’dir, ne Kafkasya! Ne Yunan-Latin kültürünü derinlemesine bilir, ne de İslam kültürünü! Okur yazarlarımız; Arapça, Farsça, Latince, Yunanca gibi kök uygarlık dillerinden yoksun olduğu için İbnü'l-Arabi'den, İbni- Rüşd'den, El Gazali'den uzak olduğu kadar, Platon'dan, Sokrates'ten de uzaktır. Köksüzlüğün sonucu, dallardaki çürümeden anlaşılıyor zaten” (LİVANELİ, 2001).

Bu yazımızda da ortaya koymaya çalıştığımız gibi, bu “çürüme”ye birbirinden bağımsız şekilde norm ve kimlik eksenli hareket eden elit gruplarının odaya yanaşmayan ve karşılıklı birbirlerini dışlayan davranışları sebebiyet vermiştir. Bu tür bir sonuca ancak devleti değil, kimlik merkezli hareket eden farklı grupları analizin merkezine oturtmak kaydıyla varılabilir. Zira, dil reformunun başlatıldığı Cumhuriyet’in ilk döneminden günümüze kadar üzerinde mütabakat sağlanmış tek bir devlet politikasından bahsetmek mümkün değildir. Çalışmamızda da ortaya koyduğumuz gibi, Türk dil politikası Türk devletinin rasyonel çıkarları doğrultusunda değil, kendi norm ve kimlik algılamalarıyla hareket eden, tartışan ve çatışan Kemalist modernistler ile Türkçü ve İslamcı gelenekçilerin farklı zamanlarda ortaya koydukları farklı siyasal davranışların farklı etkileriyle şekillendiği, daha doğrusu şekillenemediği, görülmektedir. Gelinek nokta, konsolide olamamış bir dil ve karmaşadan başka birşey değildir.

Türkler tarih boyunca sadece askeri ve coğrafi yönden değil, aynı zamanda en azından son iki asır boyunca felsefi yönden de yüzlerini Batı’ya çevirmişlerdir. Bin yıl boyunca İslam medeniyeti içerisinde yoğrulurken, Orta Asya’daki köklerini ne unutmuş, ne de inkar etmişlerdir. Ulusal elit, ulusal kimliğin bu farklı ve zengin katmanlarından hiçbirini dışlama ve/veya inkar etme lüksüne sahip değildir. Türk ulusal eliti ve siyasal aktörleri, geçmiş dönemdeki yanlışlıkları bir tarafa bırakarak, ulusal kimliğin tüm bu

katmanlarını aynı potada birleştirme potansiyeline sahiptir. Yeterki birarada yaşamının gerekleri yerine getirilecek ve çatışan norm ve kimlikler üzerinde karşılıklı tavizler vermeye istekli olacak şekilde, siyasal oyun kuralları çerçevesinde oynanabilsin.

Kaynakça

- ACAR, İsmail (1983), *Dilimiz Atatürk ve Sonrası* (Balıkesir: İnce Matbaacılık).
- BANGUOĞLU, Tahsin (1967), "Türk Dili Savunması," *Türk Dili İçin V* (Ankara: TKAE yayınları, No. 30): 77-88.
- DEMİRCAN, Ömer (2000), *İletişim ve Dil Devrimi* (İstanbul: Yaylım Matbaası).
- ERCİLASUN, Ahmet B. (1993), *Dilde Birlik* (Ankara: Ecdâd, 2. Baskı).
- ERER, Tekin (1966), "Dilimizi Katledenler!" *Türk Dili İçin II* (Ankara: TKAE yayınları, No. 27):179-181.
- HEYD, Uriel (1954), *Language Reform in Modern Turkey* (Jerusalem: The Israel Oriental Society, No.5).
- İMER, Kamile (1973), "Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma," *Türkoloji Dergisi*, 5/1: 175-190.
- JEPPEPERSON, Ronald L./WENDT, Alexander/KATZENSTEIN, Peter J. (1996)\ "Norms, Identity and Culture in National Security," KATZENSTEIN, Peter J. (ed.), *The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics* (New York: Colombia University Press): 33-75.
- KORKMAZ, Zeynep (1995), *Türk Dili Üzerine Araştırmalar* (Ankara: AKDITYK, TDK yayınları, No. 629).
- LEVEND, A. Sırrı (1972), *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri* (Ankara: TDK, 3. Basım).
- LEWIS, Geoffrey L. (1999), *The Turkish Language Reform: A Catastrophic Success* (Oxford ve New York: Oxford University Press).
- LİVANELİ, Zülfü (2001), "Dedelerinin Yazdığını Okuyabilen Toplum Olmak," *Sabah*, 7 Eylül.
- ÖZDEMİR, Emin (1976), "1975'te Dilimiz," *Varlık Yıllığı 1976*: 91-112.
- ÖZEL, Sevgi, vd. (der.) (1986), *Atatürk'ün Türk Dil Kurumu ve Sonrası* (İstanbul: Bilgi).
- ÖZTÜRK, Kazım (1968), *Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri ve Programları* (İstanbul: Baha Matbaası).
- ŞİMŞİR, Bilal N. (1992), *Türk Yazı Devrimi* (Ankara: AKDITYK, TTK yay., Türk Tarih Kurumu Basımevi).
- TERCÜMAN (1981), *Yaşayan Türkçemiz* (İstanbul: Tercüman Yayınları).
- TÜRK DİL KURUMU (1933), *Birinci Türk Dil Kurultayı-1932: Tezler Müzakere Zabıtları* (İstanbul: Maarif Vekaleti Devlet Matbaası).
- TÜRK DİL KURUMU (1972), *Türk Dil Kurumunun Kırk Yılı* (Ankara: TDK).
- TÜRK DİL KURUMU (1981), *Türk Dil Kurumu ve Etkinlikleri* (Ankara: TDK).
- TÜRK DİL KURUMU (1995), *Yabancı Kelimelere Karşılıklar* (Ankara: AKDITYK, TDK yayınları, No. 631).
- TÜRK DİL KURUMU (1998), *Yabancı Kelimelere Karşılıklar* (ikinci Kitap) (Ankara: AKDITYK, TDK yayınları, No. 631).
- TÜRK DİL KURUMU (1999), *1926 Bakü Türkoloji Kongresi'nin 70. Yıl Dönümü Toplantısı* (Ankara: AKDITYK, TDK yayınları, No. 726)

TÜRK KÜLTÜRÜNÜ ARAŞTIRMA ENSTİTÜSÜ (1962), "Amacımız ve Yolumuz," *Türk Kültürü* (Ekim, Cilt. 1, No. 1): 1-7.

ÜNAYDIN, Ruşen E. (1948), *Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşundan İlk Kurultaya Kadar Hâtıralar* (Ankara: TDK, 2. Basım).